

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Bakalářská práce

2012

Magdaléna Martinková

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Zdroje legitimacy politické moci v kontextu
modelů demokracie**
Magdaléna Martinková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Zdroje legitimacy politické moci v kontextu
modelů demokracie**

Magdaléna Martinková

Vedoucí práce:

Mgr. Lenka Strnadová Ph.D

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lence Strnadové Ph.D za její čas strávený kontrolováním mé práce a za rady a připomínky, jež mi byly při psaní této práce velice cenné a užitečné.

Obsah

1. Úvod	1-4
2. Teoretické vymezení pojmu legitimacy	5-8
2.1 Weberovo panství	8-13
2.2 Beethamova typologie	13-16
2.3 Vztah demokracie a legitimacy	16-17
2.4 Habermasova typologie	18-19
2.5 Heldova typologie	20-21
2.6 Měřítko legitimacy	21
3. Elitní demokracie a polyarchie	22
3.1 Vývoj Schumpeterovy elitní demokracie a zdroje legitimacy	22-28
3.2 Vývoj Dahlovo polyarchie a zdroje legitimacy	29-37
4. Zdroje legitimacy deliberativní demokracie	38-47
5. Občanský republikanismus	48
5.1 Vývoj občanského republikanismu	48-55
5.2 Zdroje legitimacy občanského republikanismu	55-63
6. Závěr	64-68
7. Seznam literatury a pramenů	69-74
8. Resumé	75-76

1. Úvod

Politická moc v jakémkoli nastavení vlády demokratické či nedemokratické kdekoli na světě potřebuje být přijímána těmi občany, na které působí. Legitimita takové moci je dosahována v demokratických modelech jinak než v zemích s totalitním režimem vládnutí. Ospravedlnění jednání je důležité pro jakéhokoliv držitele politické moci. V totalitních režimech je dosahováno pomocí ideologie, v autoritářských např. vyvoláváním pocitu nějaké hrozby, a jak je dosahováno v demokratických systémech, to se pokusím zjistit v této práci.

Legitimita je záležitostí přibližně tak starou jako je vládnutí samo. V minulosti ale nebylo tak obtížné ji zajistit, jelikož byla odvozována od jiných principů. Nejvýraznějšími zdroji legitimacy byla např. moc získaná od Boha, které se obyvatelé neodvážili neuposlechnout nebo ospravedlnění jednání pomocí rodu a rodové linie. Lid tak následoval panovníka, jehož bylo přirozené následovat, jelikož byl potomkem panovníka předchozího. Zlomovým okamžikem byl přechod k legitimitě odvozené od lidu a tudíž přechod od vládnoucích dynastií k voleným, nebo alespoň částečně voleným, panovníkům. Pokud již získali obyvatelé území možnost promlouvat do jejich zvolení, pak se tento vládce musel chtít nechtít zajímat o to, jakou měrou přirozeně přijímají jeho styl vlády, jestliže chtěl být znovu zvolen.

Tento trend začal postupem času posilovat, a to s příchodem postupné demokratizace zemí celého světa. Legitimita je v současnosti naprostým základem jakéhokoliv demokratického systému. Kdo chce v dnešních demokraciích vládnout, musí umět ospravedlnit své jednání.

Cílem této práce je zjistit zdroje takovéto legitimacy, a to v klasicky liberálních modelech zastupitelské demokracie, republikánském modelu demokracie participační a v modelu deliberativní demokracie. Hlavním cílem mé práce je porovnat jednotlivé modely z pohledu zdrojů jejich legitimacy a ukázat, která je získaná legitimita funkční, za jakých podmínek jí bylo dosaženo a který z modelů pak tedy vyplývá jako nejlegitimnější v očích občanů. Ráda bych také kriticky zhodnotila slabé stránky jednotlivých způsobů legitimizace politické

moci. Pokusím se ukázat, jak na celkovou legitimitu působí různé faktory od aktu voleb po existenci a účast občanské společnosti.

Domnívám se, že právě volby samotné jsou tím nejdůležitějším faktorem k přijetí vlády a tudíž jejímu legitimizování. Druhým důležitým aspektem legitimacy je podle mě široká participace a diskuze obyvatel nad danými tématy a obecné vyjadřování se obyvatel k vládnutí prostřednictvím referend apod. a jejich následná reflexe vládou. Jelikož možnost se vyjádřit a prodiskutovat problémy, kterými se stát zabývá, dává následně lidu podle mého názoru pocit, že politika konaná na národní úrovni, která reflektuje rozhodnutí občanů, je výsledkem jejich vyjádření. Proto ji pak přijímají jako legitimnější. Tato teze se stále opakuje, avšak nemusí platit automaticky, a proto mým cílem je též ověřit platnost tohoto předpokladu. Dále zmíní volební účast v návaznosti na přijímání vlády lidem a její ospravedlnění. Podívám se, zdali s rostoucí volební účastí roste též legitimita.

Stěžejní otázku „Co je vlastně legitimita?“ rozpracuji v úvodní kapitole. Nejen co je legitimita v dnešních politických systémech, ale jak a kdy jí začaly vládnoucí politické instituce používat a považovat ji za důležitou. Nezapomenu rozebrat též nejzákladnější typologii legitimacy od Maxe Webera a dále zmíním kritiky jeho konceptu či další myšlenkové náhledy na legitimitu autorů Beethama, Helda či Habermase.

Abych se dostala k již zmíněným myšlenkovým směrům demokracie či k modelu deliberativní demokracie, musím je postupně rozpracovat v následujících kapitolách. Již při jejich popisu budu srovnávat míru legitimacy toho či druhého systému a praktiky, kterými k ospravedlnění svého vládnutí docházejí. K porovnání si v první kapitole stanovím vlastní měřítka, která mi umožní poměřovat míru legitimacy toho kterého systému.

Základy všech mnou popsanych systémů budou pocházet z teoretických struktur jednotlivých modelů demokracie. V klasické liberální demokracii zapojím její dva druhy demokracie zastupitelské, a to Dahlovu maximalističtější koncepci polyarchie a Schumpeterovu minimalističtější koncepci elitní demokracie. U republikanismu budu stavět na míře důležitosti participace občanů především na lokální úrovni, i když republikanismus vyžaduje přímou

participaci na všech úrovních. V modelu deliberativní demokracie se zaměřím na jeho legitimitu na zásadní široké diskusi občanů.

Závěr práce bude obsahovat nejenom stručné shrnutí postupného vývoje legitimacy, ale též v něm potvrdím či vyvrátím výše zmíněné teze. Pokusím se též vyzdvihnout nejlegitimnější uspořádání systému, a to na základě daných kritérií. Zhodnotím také, jak jsou sestupně legitimní ostatní modely vládnutí.

U popisu a vysvětlování legitimacy budu přecházet z normativně-ontologického přístupu i do praktické empiricko-analytické roviny, na které ukážu konkrétní výsledky či následky v realitě. Např. jak ovlivňují volby *opinion makers*, proč jsou důležité průzkumy veřejného mínění, proč je třeba více než sdíleného přesvědčení s vládou k tomu, aby ji občané volili atd. Následné zdroje legitimacy v daných modelech budu během práce srovnávat mezi sebou a to tím stylem, že ukážu legitimizující prvky, které např. v jednom modelu existují a v druhém nikoli a i přesto může být lidmi přijímán.

První zásadní a nejznámější rozdělení načrtl Max Weber, který ve svém díle *Metodologie, sociologie a politika* člení panství (z dnešního pohledu legitimitu) na tradiční, charismatické a racionální. Ze svého sociologického pohledu vidí legitimitu spíše jako legitimní řád, respektive jeho platnost, která je podmíněna ať už zvykem, mravem a nebo pocitem povinnosti.

Jelikož je legitimita sama o sobě čistě normativním pojmem, zájem o ni projevují především političtí filozofové a teoretici. V návaznosti na Maxe Webera rozpracoval David Beetham v roce 1974 svou práci *Max Weber a teorie moderního státu* (Max Weber and the Theory of Modern State), kde aplikuje teorii Webera na moderní stát v komparativní analýze politických systémů. Novějším dílem Beethama z roku 1991 je *Legitimizace moci* (The Legitimation of Power), kde legitimitu uvádí jako skutečnou, pokud se stát a systém drží svých vlastních zákonů, které jsou ospravedlněny v rámci víry v jejich věc a pokud existuje praktické konání, které vyjadřuje jejich obsah.

V díle britského politického filozofa Davida Helda *Politická teorie a moderní stát: eseje o státě, moci a demokracii* (Political Theory and the Modern State: Essays on State, Power and Democracy) najdeme především teoretická vymezení legitimacy, stejně jako v práci Allena Buchanana *Politická legitimita a demokracie* (Political Legitimacy and Democracy).

V druhé části práce, která bude rozebírat již zmíněnou klasickou demokracii, budu čerpat při definování a rozebírání polyarchie z několika Dahlových děl a to z publikací *O demokracii*, *O svobodě* nebo *Demokracie a její kritici*. Doplňujícím dílem pro analýzu zdrojů legitimacy v tomto systému mi bude kniha *Přehled moderních politologických teorií* od Blanky Říchové. Schumpeterovu teorii elit rozpracuji na základě jeho díla *Kapitalismus, socialismus a demokracie* a dále použiji dílo Charlese Wrighta Millse *Mocenská elita*.

Nejnověji popsanému myšlenkovému modelu deliberativní demokracie se budu zabývat v rámci děl *Proč deliberativní demokracii?* (Why deliberative democracy?) od autorky Amy Gutmann a autora Denise Thompsona. Jako jeden z hlavních zdrojů budu používat publikaci Seyly Benhabib s názvem *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Doplňující mi budou zdroje několika odborných článků, například *Problémy legitimacy v deliberativní demokracii* (Legitimacy Problems in Deliberative Democracy) od Johna Parkinsona.

Další část se bude zabývat zdroji legitimacy systému občanského republikanismu. Popíši postupně jeho vývoj na základě děl Niccoló Machiavelliho *Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livie*, dále Rousseauovo práci *O společenské smlouvě* nebo budu též čerpat z díla Hannah Arendt *Vita activa neboli O činném životě*. Stěžejní mi bude práce Philipa Pettita *Republikanismus: teorie svobody a vládnutí* (Republicanism: A Theory of Freedom and Government) nebo práce Marka Seidenfelda *Ospravedlnění občanského republikanismu byrokratického státu* (A Civic Republican Justification for the Bureaucratic State) či známé Tocquevillovo dílo *Demokracie v Americe*.

V celé práci budu kombinovat nejenom tištěné zdroje, ale také internetové články z různých internetových databází, jako je například JSTOR, Oxford Journals, Ebsco nebo Cambridge Journals, kde jsou dostupná periodika jako *Harvard Law Review*, *Political Theory*, *The American History Review*, *Political Behavior*, *Political Studies* a další, z nichž budu čerpat. Jelikož téma legitimacy politické moci a jejích zdrojů není příliš rozpracované českými autory, budou mé zdroje v této části práce především anglické.

2. Teoretické vymezení pojmu legitimacy

Moc vykonávaná jedním člověkem nad ostatními nebo skupinou lidí nad ostatními je základním a stále se opakujícím znakem všech společností. Lidské bytí by v dnešní moderní době nebylo možné bez existence pravidel a vlády jedněch nad druhými. Bez těchto prvků by byly společnosti tak chaotické, jak jen si lze představit a stejně by postupem času někdo musel přistoupit na vůdčí pozici. V některých systémech lidé přirozeně podléhají této moci, v některých jsou naopak násilně nuceni poslechnout. Aby vláda nemusela používat nátlak či násilí jako prostředky každodenní politiky, musí vymyslet cestu, kterou legitimizovat své jednání a jak přesvědčit občany, že toto jednání je ospravedlnitelné. Legitimita nedává totiž jen souhlas vládě k vykonávání její politiky, ale je vedle dalších komponentů základním stabilizujícím prvkem celého systému. Pokud chce vláda odolávat krizím ve společnosti a chce ji udržet na stabilní úrovni, měla by své jednání opřít o souhlas lidu.

Definovat obecně legitimitu nejde. Různí autoři ji samozřejmě definují různě a to ze svých úhlů pohledu. Odborníci z odlišných oblastí se snažili a dodnes snaží definovat legitimitu právě v rámci své konkrétní odbornosti a se zaměřením svých zájmů. Legální, nebo také lze říci právní, koncept vidí kořeny legitimacy v právu. Podle tohoto pohledu je legitimita moci zakořeněna v právu či v právním systému. Legální přístup k legitimitě říká, že vláda je ospravedlněna právem neboli „Jeli moc legálně získána, pak je vláda oprávněna k jejímu vykonávání (...)“ (Beetham, 1991a: 4).

Podobně rozebírá z tohoto pohledu legitimitu Harvardský profesor práva Richard Fallon, podle něhož je legitimita získaná na základě práva takovým skutkem, který reflektuje správnost a rozumnost celého právního systému (Fallon, 2005: 1794). To znamená, že zvolením vlády na základě práva, které občané přijímají jako legitimní, je i tato vláda legitimní. Nicméně nebere v potaz možnosti, že právo, respektive nastavení např. volebního systému, již nemusí reflektovat aktuální stav ve společnosti a tudíž samotná volba vlády již nereflektuje požadavky občanů. Pokud by taková situace nastala, tak lidé zvolí

podle stávajícího práva vládu, ale už pro ně nemusí být z právního hlediska legitimní.

Legalistický koncept legitimacy lze však řadit k jednomu z nejstarších. Právo na vykonávání moci a nakládání s touto mocí měl vždy právoplatný dědic státu nebo vládnoucí dynastie. Díky tomuto předávání moci „z otce na syna“, které bylo i v právu státu zaneseno, měl takovýto panovník legitimitu lidu založenou právě na víře v to, že takto je to správně. Nicméně postupem času a s příchodem moderní doby se tyto principy změnily a občané se začali volit své zástupce či panovníky. Tomu se též musel přizpůsobit právní systém, který určuje jak, koho, kdy a za jakých podmínek volit.

Úskalí legálního přístupu k definování legitimacy však leží v jeho tuhosti. Odborníci na právo pojmají legitimitu čistě z jejich oblasti a zapomínají např. na dynamické prvky legitimacy. Právo se jistě také mění, ale mnohem rychleji se mění nálada ve společnosti, důvěra nejen v celou vládu, ale převážně v jednotlivce, proměnná je také podpora ostatních jiných politických institucí atd. Na tento problém, při definování legitimacy pouze z jedné odborné oblasti, ale narážejí všichni autoři, jelikož je velice nepravděpodobné, že by byli schopni její vědecky pojmout ze všech stran a přitom neopomenout nějaké další prvky, které ji tvoří.

Otázka, jak by měly být vztahy uspořádány uvnitř společnosti a co bychom počítali jako uspokojující odůvodnění pro vyžadování podpory nebo podřízení se jim, byla mimořádně závažným tématem pro morální a politickou filozofii. Pro morální a politické filozofy je moc legitimní, pokud jsou pravidla vládnutí ospravedlnitelná z pohledu rozumově obhajitelných principů. Jinými slovy musí být pravidla vládnutí taková, že patří přirozeně do dané společnosti a že by s nimi mohl rozumný člověk po nezaujaté reflexi souhlasit. Pro filozofy je legitimní to, co je morálně ospravedlnitelné či správné. Legitimnost znamená morální ospravedlnění mocenských vztahů (Beetham, 1991a: 4).

Morální pohled, dalo by se říci, doplňuje výše zmíněné definování legální. Zdá se nedostatečné požadovat za základ důvěry lidí ve vládu pouze právo, protože pokud nebudou věřit v respektování stejných hodnot a v morální ospravedlnění vlády, pak vláda nemá plnou legitimitu. I když může být režim

nebo samostatné rozhodnutí vlády právně správné, tak i přesto potřebuje širokou podporu a musí být v daném morálním rámci.

Již zmiňovaný profesor Fallon přichází s vlastní teorií morální legitimacy, která dokresluje tento morální přístup. Podle něj je teorie morální legitimacy teorií ideální, která se pokouší upřesnit nezbytnost podmínek utvrzujících státní autoritu tak, aby byla maximálně ospravedlnitelná nebo si zasloužila jednotný respekt. Říká, že lidé, kterým bude někdo vládnout specifickými pravidly, nemohou rozumně nic namítat, když souhlasí s jejich aplikováním (Fallon, 2005: 1979). Neboli pokud jednou lidé souhlasí s tím, že je nad nimi vykonávaná nějaká moc, pak souhlasí i s vykonáváním této moci.

Druhý základ morální legitimacy dle Fallona leží v závěrečných normách spravedlnosti. Pokud je režim perfektně ustanoven, pak bude legitimní dokonce bez souhlasu (Fallon, 2005: 1979). Tímto se vrací ze svého morálního konceptu zpátky do pohledu legálního. Nicméně podle mého názoru je důležité skloubit oba tyto dva přístupy, pokud chce vláda dosáhnout alespoň základní legitimacy.

Dalším možným pohledem, kterým se lze dívat na legitimitu, je pohled sociologů. Je zde viditelné odlišné zaměření zájmů ve srovnání s právními experty či morálními filozofy. Jejich zájmy neleží v řešení právních dilemat nebo v prvcích, které morálně ospravedlňují moc, ale jedná se spíše o zjišťování empirických důsledků, které má legitimita pro charakter mocenských vztahů. Sociologové se zajímají o odlišné způsoby, kterými jsou vztahy nadvlády a podřízenosti uspořádány a o rozsah, ve kterém mocní opravdu mohou počítat s poslušností nebo s podporou těch, kteří jsou podřízeni jejich moci (Beetham, 1991a: 5).

Sociologové se snaží při definování legitimacy postihnout a popsat jednotlivé vztahy ve společnosti. Proč se mocenské instituce liší v jednotlivých společnostech nebo proč je v jednom systému moc vykonávána s větším nátlakem než v systému jiném. Zaměřují se tedy na legitimitu spíše ve spojení s jednotlivými historickými epochami, než jako na nějakou obecnost. Soustředí se spíše na legitimitu v tom daném konkrétním sociálním kontextu (Beetham, 1991a: 5). Tento přístup je konečně empiričtější, než dva zmíněné předchozí. Lze zde najít „pohyblivou“ složku a to proměnlivost společností. Legimita

nezáleží tedy jen na právních předpisech a na souhlasu občanů s tím, co je morálně správné, ale důležité jsou i konkrétní vazby v konkrétních systémech.

Díky jednotlivým sociálním vazbám v různorodých společnostech mohou vzniknout odlišné normy. V tomto ohledu by se dal sociologický pohled postavit před ten právní. Na základě utváření norem a zvykům se postupně ustalují pravidla, a ta se pak stávají nedílnou součástí společnosti (Fave, 1986: 478). Přes zvyky a normy se poté vytvoří zákony a právo dané společnosti. Je ale důležité neopomenout i hlubší vazby v daných společnostech, jako jsou konkrétní skupiny obyvatel nebo jednotlivci. Daná skupina obyvatel (např. lidé důchodového věku) může považovat přirozeně za legitimní něco, co jiná skupina (mládí dospělí) jako legitimní nevidí a naopak.

Sociologický pohled při otázce „Co je to legitimita?“ převládá. Většina článků či knih na toto téma totiž alespoň z části (některá více, některá méně) staví na typologii Maxe Webera. Webera lze popřít, nesouhlasit s ním, používat ho jako základní stavební kámen teorie, ale rozhodně nelze opomenout. Díky němu většina sociologů dvacátého století přejímá definování legitimacy především jako víru v legitimnost¹

2. 1 Weberova typologie panství

Než zde začnu popisovat Weberovo panství, ráda bych se ještě vrátila k jeho Legitimitätsglaube neboli víru v legitimnost. Tímto termínem říká, že systém nebo vláda je legitimní, pokud lidé v jeho legitimitu věří. Vysvětluje tedy legitimitu legitimitou. V případě, že stát je v nějaké krizi a vláda těžko zvládá všechny problémy s ní spojené, ale lidé v legitimitu této vlády věří, pak je přirozeně stále legitimní. Samostatná víra v legitimitu se zdá být naprosto nejjednodušším vysvětlením legitimacy, jinými slovy občan dá důvěru tomu, čemu věří, že je důvěryhodné. Tento přístup je ale samozřejmě také potřeba dopracovat do detailů, tato legitimita sama o sobě nestačí, nicméně se mi zdá být stěžejním zdrojem legitimacy vlády.

---

¹ Legitimitätsglaube in Weber, 1998: 164.

Podle Webera je stát, právě tak jako politické svazy, které mu přecházely, poměrem *panství*² člověka nad člověkem, opírajícím se o prostředky legitimní (to znamená za legitimní uznávané) moci. Aby tento poměr existoval, musí se ovládaní lidé podrobit autoritě toho, kdo si ji nárokuje. Kdy a proč to tak podle Webera činí? Kterými vnitřními důvody se toto panství ospravedlňuje a o které vnější prostředky se opírá (Weber, 1998: 247)?

Typologie panství je sice jednou z nejznámějších, avšak pro moderní dobu je příliš zastaralá. Dovoluji si tvrdit, že nereflektuje prvky typu stability ve státě, nezabývá se samotnou stabilitou vládnutí, chybí zde popsání prostředí, ve kterém je moc nárokována atd. Nehledě na to, že panovník v moderní době je „směsicí“ všech Weberových typů panství – jeho legitimita je odvozena namícháním charismatických i právních prvků, osobních lidských kvalit a pravidel voleb dohromady.

Dle jeho teorie jsou důvody vnitřního ospravedlnění, neboli důvody legitimacy panství, v zásadě trojího druhu. Zaprvé je to autorita „věčně včerejšího“, autorita mravů posvěcených „předintelektuální platností“ a zvykovým postojem k jejich zachování. Je to „tradiční“ panství, jak ho vykonávali patriarcha anebo patrimoniální vládce starého ražení (Weber, 1998: 248). Toto panství se opírá o to, co je již ve společnosti tradiční. Je již vžito, že novým panovníkem je prvorozený následník trůnu a vždy muž, tak by v takovém systému velice obtížně získávala legitimitu žena. Pravděpodobně by to bylo dost nemožné, protože lid je zvyklý na určité principy, které si občané tak zvnitřnili, že je berou jako samozřejmé.

Pak je autorita neobyčejného osobního *daru milosti* (charisma), zcela osobní odevzdanost a osobní důvěra ve zjevení, hrdinství nebo jiné vůdcovské vlastnosti jednotlivce: jde o panství „charismatické“, jak je vykonávají prorok nebo – v politické oblasti – kníže vyvolený ve válce anebo hlasováním lidu přijatý vládce, velký demagog a vůdce politické strany (Weber, 1998: 248). Přeneseno do dnešní doby, výborným příkladem jsou volení leaderů státu či politických stran, kterým ke zvolení pomohlo právě jejich charisma nebo chcete-li nezaměnitelný osobní náboj. Příkladem by mohl být bývalý prezident Spojených států amerických Ronald Reagan. Rozhodný postoj v boji proti

---

² Herrschaft in Weber, 1998: 247.

komunismu přesvědčil občany, aby jej zvolili i přes jeho vysoký věk, kdy se stal nejstarším prezidentem USA. Určitou roli hrála asi též jeho herecká kariéra v mladých letech nebo snad i jeho příjemné, avšak dostatečně rázné, vzezření. Podle mého názoru byly jeho vlastnosti, politika, vystupování a přístup k zásadním otázkám ve společnosti právě tím, co zde Weber nazývá charisma a tedy důvodem, proč takového člověka zvolit.

Konečně vládá silou „legality“, prostřednictvím víry v platnost legálního *ustanovení* a věcné „kompetence“ odůvodněné racionálně vytvořenými pravidly, tudíž panství založené na postoji poslušnosti vůči plnění ustanovených povinností. Je to panství vykonávané moderním „služebníkem státu“ a všemi nositeli moci, kteří se mu v tomto ohledu podobají (Weber, 1998: 248). Tento legální koncept koresponduje s již předešlým právním definováním legitimacy výše. Pokud jsou nastavena jasná pravidla a principy, za kterých se panovník volí, pak je při jejich splnění legitimní. V tomto přístupu vidím nejvíce sporných bodů, protože podle mého názoru právní nastavení rozhodně nestačí k tomu, aby byla legitimita získána. Kandidáti na panovníka se musí opírat o mnohem více, než je pouze právo. Třeba i o souhlas lidu s jejich politikou či o ospravedlnění následujících kroků vyššími mravními cíly.

Ptáme-li se po důvodech „legitimity“ této poslušnosti, pak podle Webera narazíme vždy na tyto tři čisté typy. A tyto představy o legitimitě a jejich vnitřní odůvodnění mají značný význam pro strukturu panství. Čisté typy se ovšem ve skutečnosti vyskytují zřídka. „Každý provoz panství, který vyžaduje souvislou správu, potřebuje na jedné straně, aby lidské jednání usměrňovala poslušnost vůči vládcům, kteří si nárokují, že jsou nositeli legitimní moci; na druhé straně vyžaduje prostřednictvím této poslušnosti volnou dispozici těmi statky, které jsou případně potřebné k výkonu fyzické moci: osobní správní štáb a věcné prostředky správy“ (Weber, 1998: 249).

Jednání, zvláště sociální jednání a zde zase zvláště sociální vztah, mohou být dle Webera všemi zúčastněnými orientovány na *představu* existence nějakého *legitimního řádu*. Šanci, že k tomu opravdu dochází, nazývá Weber jako „platnost“ příslušného řádu. Ten funguje jako příkaz, jehož porušení by někomu (občanovi) nejen přineslo nevýhody, ale – v normální případě – také (i

když různě silné) hodnotověracionální výčitky s ohledem na jeho vlastní „pocit povinnosti“ (Weber, 1998: 163-164).

Myšlenka zde je taková, že řád by neměl být dodržován jen proto, že musí být dodržován. V ideálním případě je nastaven tak, aby s ním přirozeně souhlasilo co nejvíce lidí, aby byl v souladu s danými principy ve společnosti a postoji obyvatel ke konkrétním věcem (Weber, 1998: 164). Tento příklad je samozřejmě nadsazený, ale ráda bych na něm vysvětlila, jak funguje již zmiňované osobní zvnitřnění s řádem, který přijímáme automaticky. Například pokud je řád společnosti nastaven tak, že chrání slabší, děti, zakazuje loupeže a vraždy, směřuje k ekonomické a společenské stabilitě, tak bude mít daleko více příznivců než ten řád, který nedává záruky ani jedné znevýhodněné skupině obyvatel, nezajímá se o ekonomickou prosperitu a vede společnost do neskutečných dluhů a ještě považuje násilí za adekvátní prostředek politiky.

Legitimní platnost mohou tedy jednající připisovat nějakému řádu a to a) silou *tradice*: platnost toho, co vždycky bylo; b) silou *afektivní* (zvláště emocionální) víry: platnost nově zjeveného nebo paradigmatického; c) silou *hodnotověracionální* víry: platnost toho, co bylo odvozeno jako absolutně platné; d) silou pozitivního ustanovení, v jehož *legalitu* se věří. Tato legalita může pro zúčastněné platit jako legitimní 1) silou dohody těch, kteří jsou zainteresováni; 2) silou oktrojování (na základě panství člověka nad člověkem, jež je považované za *legitimní*) a poslušnosti (Weber, 1998: 169).

Než začnu rozebírat kritiky Weberova přístupu, ráda bych se ještě chvíli věnovala pojmu *důvěra*. Každý autor s tímto slovem pracuje, pokud se snaží vysvětlit legitimitu. Důvěra obsahuje nejenom očekávání, že se něco stane tak, jak je zvykem, ale že se něco stane správně. Svou důvěru dá člověk tomu, o kom je přesvědčený, že jedná správně a s kým souhlasí v jeho činech a krocích. Důvěra tak může být upřímná, kdy o člověku (popř. skupině ke zvolení např.) víme tolik, že mu svou důvěru svěříme a očekáváme, že nás nezklame. Na druhou stranu se určitě subjekty (jedinci či politické strany) mohou tvářit důvěryhodně a slibovat velice líbivé cíle, které chtějí prosadit (např. vymanění ze státních dluhů bez zvýšení DPH či zastavení zvyšování příjmů) a my jim důvěru dáme, načež ji pak zase ztratí, když neplní to, co si předsevzali. Nabízí se vysvětlení, že s klesající důvěrou klesá legitimita.

Legitimita samozřejmě s klesající důvěrou může též klesat, pokud ale není opřena o jiné, daleko silnější, prvky systému. Pokud jsou v autoritativním systému lidé zklamání vládou a ztrácí její důvěru, stejně bude tato vláda legitimitu mít, neboť si ji získá nátlakem nebo např. výhružkami. Legitimita se ale v demokratickém systému vztahuje k důvěře takovým stylem, že je silnější tím víc, čím víc je důvěřováno nejenom vládě, ale celému nastavení systému. Podle autorů článku *Legitimita, podpora a stabilita*³ je důvěra v něco (vládu, jedince, politickou stranu) ukázkou přijetí norem podporou takového systému, který na těchto normách staví. Jako příklad uvedu situaci, kdy občané přijímají volební systém, kterým volí svého panovníka (důvěřují mu, že je správný) a tím dávají souhlas i s jeho následným zvolením (Walker; Thomas; Zelditch, 1986: 622-625).

Kritik Weberovy typologie je mnoho od nedostatku ospravedlňování podmínek k vládnutí (Buchanan), přes efektivní smysl konání panovníka (Aragón) až k nedostatku vysvětlení rozdílu mezi legitimním a nelegitimním či stěžejní, že zásadně nekoresponduje se současnou moderní dobou (obojí Beetham). Pokusím se všechny tyto kritiky v následujících odstavcích hlouběji rozebrat.

Stěžejním bodem kritiky Buchanana je teze, že „daný mocenský vztah není legitimní, protože lidé věří v jeho legitimitu, ale protože musí *být ospravedlněn v podmínkách* jejich přesvědčení“ (Buchanan, 2002: 690). Znamená to, že Buchanan vidí nedostatek ospravedlňování právě ve stanovených podmínkách, při kterých občané s výkonem vlády souhlasí. Zmiňuje například teorii, že nerovnost v tom, že někdo vládne a někdo je této moci nadřazen, je ospravedlnitelná tehdy, pokud mají všichni občané stejné a rovné slovo v určování těch, kdo jim budou vládnout a jak jim budou vládnout (Buchanan, 2002: 710).

Opravdu důležitým důkazem toho, že lid souhlasí s pravidly či ospravedlňováním vlády, je souhlas vyjádřený pomocí *jednání*. Jedná se o takové jednání, které ukazuje souhlas s pravidly jednotlivých společností, jako je např. konečný souhlas, přijetí vládní strany jako relevantní, zapojení se ve veřejném hlasování, volbách či v referendu atd. Těmito činy a tedy jednáním

---

³ Překlad z originálu *Legitimation, Endorsement and Stability*.

občané dokazují svůj souhlas a přesvědčení o dané situaci (Näaström, 2007: 633). Tento přístup podle mého názoru správně přikládá důležitost například tomu, zdali jdou občané k volbám, či ne. Již tím jednáním, že se rozhodnou jít volit a volí své kandidáty, jim dávají mnohem větší legitimitu než v případě, kdy by kandidáti byli zvoleni menším počtem lidí.

Dalším kritikem Webera je Jorge Aragón, autor *textu Politická legitimita a demokracie*⁴, který se zaměřuje především na nedostatek empirických prvků Weberovo teorie. Především naráží na nedopracované důsledky jednání, ač legitimně či ne. Zmiňuje potřebu efektivního implementování politik vládami či panovníky a to z toho důvodu, že pokud je rozhodnutí účinné, pak není potřeba nátlaku při potřebě schválení dalšího rozhodnutí. Neboli lidé uvidí, že vláda je schopna vytvářet a formulovat adekvátní a efektivní rozhodnutí, tudíž jí dají svůj hlas spíše, než kdyby tato rozhodnutí účinná nebyla a vláda by je pak k souhlasu musela nějak donutit. Pro legitimitu takové vlády je důležité, aby lidé nabyli přesvědčení, že za své vyhovění vládě získávají také něco zpátky (účinná opatření) (Aragón, 2007).

Aragónův přístup se mi zdá být přínosný hlavně z jeho empirického hlediska. Díky tomu, že opouští „suchou“ teorii a zajímá se o legitimitu ve fungujícím systému. Efektivita jako podpůrný prvek legitimacy je jistě důležitá, ale legitimita stojí podle mého názoru i na dalších principech, které autor ani nezmiňuje. Zařadila bych sem celkovou spokojenost ve společnosti či spokojenost s ekonomickou situací. Pokud jsou občané spokojeni, pak systém lépe odolává krizím, je stabilnější a legitimita z tohoto ohledu konstantnější.

2. 2 Beethamova typologie legitimacy

Dalším ostrým Weberovým kritikem je David Beetham. Weberovu dílu se věnuje především v článku *Max Weber a legitimita moderního státu*⁵. Zdůrazňuje při pochopení konceptu legitimacy rozpoznání jeho více vrstev. Tento vícerozměrný charakter ztělesňují odlišné prvky nebo stupně, které jsou kvalitativně rozdílné jeden od druhého. Můžeme říci, že moc je legitimizována v

---

⁴ Překlad z originálu *Political Legitimacy and Democracy*.

⁵ Překlad z originálu *Max Weber and the Legitimacy of Modern State*.

takové oblasti, která je: „1) vyhovující zavedeným pravidlům, 2) pravidla mohou být ospravedlněna sdílenými názory vládnoucích i těch, kteří jejich vládě podléhají a 3) lidé, nad kterými je vykonávána moc, souhlasí s jednotlivými mocenskými vztahy (Beetham, 1991a: 16).

První a nejzákladnější stupeň legitimacy, že odpovídá právním principům a zavedeným pravidlům, jsem ji zmínila výše. Moc, můžeme říci, je legitimizována v prvním případě tehdy, pokud je nabyta a vykonávána v souladu se zavedenými pravidly. Tato pravidla Beethem nazývá „pravidly moci“. Opak legitimacy podle pravidel je, jednoduše, *nelegitimnost*⁶. Moc je nelegitimní, pokud je buďto získána v rozporu s pravidly (vyvlastnění, usurpování, státní převrat) nebo je vykonávána ve stylu, který tato pravidla překračuje (Beetham, 1991a: 16).

Nelegitimním se systém stává v tom případě, kdy nejsou lidem podporována pravidla, která ustavují autoritu. Pokud tedy občané nesouhlasí např. s volebním systémem, kterým je volen panovník, pak tento panovník na legitimitě ztrácí. Stejně jako v případě, kdy jsou pravidla a zákony přestarlé nebo dokonce zastaralé a nereflektují tak aktuální situaci, kdy by byla např. vhodnější pravidla jiná. Pokud takto nabyvaná legitimita chybí, mluví Beetham o „*nedostatku legitimacy*“⁷ (Beetham, 1991b: 43).

Druhý stupeň legitimacy lze podle Beethama najít v ospravedlňování těchto pravidel. Pravidla by měla být přijímána nejenom vládnoucími, ale též těmi, nad kterými je vláda vykonávána. Pro takové ospravedlnění by měla být odvozena především od oprávněného zdroje autority. To znamená, že ti, kdo moc vykonávají, vlastní odpovídající kvality k jejímu vykonávání. Například takto oprávněným panovníkem je člověk se vzděláním více než člověk nigramotný. Toto přesvědčení se ale také odvíjí od konkrétní společnosti a od konkrétní autority – v některé společnosti má kvalitní a požadované vlastnosti pro výkon vlády někdo jiný, než ve společnosti jiné (Beetham, 1991a: 17).

Třetí stupeň legitimacy s sebou nese zřejmé vyjádření souhlasu části těch, nad kterými je vláda vykonávána, ke konkrétním mocenským vztahům. Díky tomu, že jdou tito lidé k volbám, vyjadřují svým jednáním souhlas s nastavením vztahů mezi vládci. V tomto bodě Beetham ještě odkrývá další dělení legitimacy,

---

⁶ Překlad z originálu *illegitimacy*.

⁷ Překlad z originálu *legitimacy deficit*.

a to na většinovou a menšinovou část. Většinová část znamená, že lidé musí pro vládu hlasovat, chtějí-li ji mít podle vlastních představ. Část menšinová ukazuje princip, kdy lidé tou již zmiňovanou účastí u voleb dávají souhlas nejenom s pravidly systému, ale i s jejich vykonáváním či se vzájemnými vztahy (Beetham, 1991b: 42).

Beethamovo dělení se snaží postihnout hlubší kořeny legitimacy, než je jen víra v legitimitu. Ukazuje, že legitimita je složena z odlišných elementů, jako jsou pravidla, důvěra, chování voličů a jiné. Tyto elementy jsou ale proměnlivé, na což je třeba brát zřetel. Nesmíme také opomenout možnost, že v jednom systému mohou jedna pravidla fungovat perfektně a lid bude svou vládu přijímat bez známek ztráty důvěry, ale kdybychom tato pravidla chtěli aplikovat v systému jiném, tak výsledek by mohl být zcela odlišný. Nedostatečně tedy podle mého názoru zdůrazňuje, že je třeba přistupovat ke každé společnosti jednotlivě, protože může být založena na jiných charakteristikách. Jinde bude důležitější právní systém než účast občanů u volbách, jinde existuje třeba zvykové právo a panovník získává svou legitimitu díky jinak získanému souhlasu.

Ráda bych se ještě na chvíli zastavila u dělení legitimacy na většinovou a menšinovou, minimální a plnou či dělenou z mikro nebo makro perspektivy. Nejenom Beetham (viz výše) legitimitu takto dělil. Například u Buchanana najdeme rozdělení na legitimitu minimální a plnou. Minimální legitimita je na místě, pokud chybí v systému zdroje k demokratickému ospravedlňování. Vládoucí entita je pak legitimizována díky zajišťování standardů pro ochranu individuálních práv a díky procesům v politice, které jsou minimálně potřeba a nejsou usurpující. Plná legitimita se potom odlišuje především stabilitou systému. Pokud je vláda vykonávána bez vnějších rizik, pak se může soustředit na legitimizování plněním slibů, zájmem o různorodé komunity ve společnosti, ospravedlňováním skutků apod. (Buchanan 2002: 718). Buchananovo rozdělení se zamýšlí nad legitimitou vlády v takovém státě, který prochází krizí. Tento pohled zatím chyběl a dělením na minimální a plnou legitimitu tento koncept podle mě vhodně doplňuje.

Další, kdo rozděloval legitimitu, je Stephen Watherford. Jeho dělení se opírá o širší a užší pohled na legitimitu a rozděluje ji pak na makro a mikro

perspektivu. Makro perspektiva zdůrazňuje formální pohled na to, kdo vlastní legitimitu. Legitimita z makro perspektivy je buď institucí, státu, vlády, jednotlivých ministrů a podobně. Mikro perspektiva se pak orientuje na občanská stanoviska a zdůrazňuje jejich jednání, tedy například to, proč chodí či nechodí lidé k volbám, jaké jsou jejich postoje k vládě aj. (Watherford, 1992: 149). Zvláštním pohledem na konkrétní postoje a činy jednotlivých obyvatel dává legitimitě jednoduše měnící se charakter. S každou změnou pohledu jednotlivce na vládu se v celku státu může měnit důvěra v tuto vládu.

Watherfordova typologie však dává legitimitě zcela nový náboj a to díky dynamickým prvkům. Říká, že „legitimita je stále se měnící jev, protože podléhá konkrétním politickým systémům a orientaci na jednotlivé obyvatele“ (Watherford, 1992: 150). Podle něj je legitimita vlády složena nejen z určité procedurální pravidelnosti, ale též je podporována např. ochranou menšin nebo zodpovědností v konání pravidelných a častých voleb. Jejimi hlavními prvky jsou pak „1) odpovědnost, čímž jsou míněna odpovědná pravidla při procesu široké a efektivní participace, 2) účinnosti, která znamená vládou vytvořené dosažitelné cíle společnosti bez zbytečného plýtvání, 3) procedurální spravedlnost, pod kterou má na mysli nastavení, kde systém je strukturován k zajištění toho, že záležitosti jsou rozhodovány v pravidelných a předpokládaných způsobech a přístup k rozhodovacím možnostem je rovný a přímý a nakonec 4) přerozdělovací spravedlnost, kdy jsou odměny přerozdělovány systémem rovnoměrně (...)“ a v dlouhodobé perspektivě zde vzniká jednotící rovnostní princip (Watherford, 1992: 153).

2. 3 Vztah demokracie a legitimacy

Legitimita politické moci je základním stavebním prvkem současných demokracií, které se opírají o rovnost všech občanů, participaci občanů při volbách, prosazování svých politik bez nátlaku nebo násilí atd. Pro stabilitu a účinnost daného demokratického systému jsou důležité následující prvky. Prvním je podpora politické komunity vládou, tedy podpora společenství lidí, osob, zájem o občanská společenství. Další je podpora základních principů

režimu, norem a nastavených procedur. Myšleny jsou například volby, právní systém, dlouhodobá existence institucí, prohlubování principů demokracie například apod. Třetím stabilizujícím prvkem je průběžné „vyhodnocování výkonnosti režimu“ (Aragón, 2007), což znamená sledování účinnosti nastavených politik a při jejich neúspěšnosti jejich revize, změna či zrušení. Za další upevňující prvek systému je považována podpora samostatných institucí v režimu, tedy podpora funkčnosti a nezávislosti soudů, stabilita parlamentu, podpora orgánů samosprávy aj. a za poslední je to podpora jednotlivých autorit (Aragón, 2007).

Pozitivně kvitují tento pohled na dílčí části legitimacy, kdy autor nezmiňuje pouze právní hlediska a ospravedlňování autorit, ale dívá se na problematiku „zespodu“. Pro stabilní demokratický systém jsou podle mého názoru tyto principy velice důležité, ale týkají se jen zavedených a stabilních demokracií, kde je systém již vytvořen, instituce fungují většinou tak, jak mají a funguje i zavedená občanská společnost. Jak je to ale u nově vznikajících demokracií? Aragón odpovídá, že „legitimita nově vniklého nebo vznikajícího demokratického systému se opírá především v definování demokratických principů, na procedurách, kterým vzniká a na celkovém vzezření demokratického režimu“ (Aragón, 2007). Neboli tím říká, že pro vznikající demokratické státy je nejdůležitější správně, náležitě a konkrétně nastavit základní demokratické elementy, na kterých bude dál systém stavěn, a ty jej pomohou legitimizovat.

Autoři článku *Legitimizace a delegitimizace*⁸ se shodují na tom, že rozhodující pro demokracie, ale i ostatní režimy, je stabilita. Legitimita politické moci dokáže učinit systém stabilnějším, a to především ten demokratický. Tím, že občané důvěřují ve vládu, dokazují svou kolektivní podporu nastavení a podmínek, pozic a hodnot, kterými se vyznačuje ten daný režim popř. stát. Podpora vlády může pak ještě zvednout její oblibu úměrou čím podporovanější vláda, tím oblíbenější a tím legitimnější (Berger; Ridgeway; Fisek; Norman, 1998: 385-388).

---

⁸ Překlad z originálu *The Legitimation and Delegation*.

2. 4 Habermasova typologie

O legitimitu a její definování se zajímá velké množství autorů. Jedním z nich, kterého jsem dále vybrala, je německý filozof a politolog Jürgen Habermas z jehož díla *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu* čerpám. Volím jej především pro jeho jiný úhel pohledu, a to především skrz ekonomické vztahy. Habermas se věnuje normativním teoriím a ve své argumentaci navazuje na soudobou politickou filozofii a své výklady rozvíjí především v kontextu diskuse liberalismu a komunitarismu.

Habermas legitimitu zmiňuje již ve výše vypsáném díle, a to především ve vztahu k ekonomice a k ekonomické krizi. Podle něj tím, že je například ekonomická krize zadržena a přetvořena v systematické přetížení veřejných rozpočtů, tím odhodila závoj přirozeného údělu společnosti. Trestem za selhání a neschopnost dostání programových nároků, které si sama klade, je ztráta legitimacy (Habermas, 2000: 89).

Dále obhajuje myšlenku funkcionální nezbytnosti učinit administrativní systém pokud možno nezávislým na systému legitimizačním. Tomu slouží „oddělení instrumentálních funkcí správy od expresivních symbolů, které vyvolávají nespécifikovanou ochotu přizpůsobit se. Existuje zde veřejnost vytvořená za účelem účinné legitimizace, která má především vybírat tématické oblasti a tím strukturovat pozornost, tj. podsouvat *jiná* témata, problémy a argumenty za práh pozornosti a tím je vyjmout z vytváření mínění. Politický systém přejímá úkoly ideologického plánování. Získávání legitimizace je sebedestruktivní, pokud je modu „vytváření“ prohlédnut“ (Habermas, 2000: 90).

Touto myšlenkou se Habermas snaží vysvětlit existenci a důležitost existence opinion makerů či opinion leaderů. Jedná se o osoby, které určují témata, které budou ve společnosti diskutována a jsou to takové osobnosti, že jim společnost přirozeně naslouchá. Tyto osoby potom dokáží artikulovat taková témata, která zvyšují legitimitu vlády (např. byl problém s vysokou nezaměstnaností a vláda dokázala nezaměstnanost snížit), ale také dokáží, a to především, odpoutávat pozornost od delegitimačních prvků v systému (např. korupční aféry jednotlivých politiků, zadlužování státu apod.).

Habermas též odvozuje víru v legalitu z víry v legitimitu, která může být odůvodněna: „Nezpochybnitelný způsob vzniku určité normy, tedy právní forma určité procedury jako taková pouze zaručuje, že odpovědnost za platné právo nesou instance, které jsou v politickém systému předem ustanoveny, jsou vybaveny kompetencemi a uznány za kompetentní. Tyto instance však jsou součástí systému panství, který musí být legitimizován jako celek, má-li být čistá legalita *známkou* legitimacy“ (Habermas, 2000: 127).

Nárok norem na platnost nelze vysvětlit, pokud se neodvoláme na racionálně motivovanou dohodu, nebo alespoň na přesvědčení, že by bylo možné dosáhnout konsenzu o přijetí nějaké doporučené normy *na základě důvodů* (Habermas, 2000: 132).

Habermasův názor na demokracii je takový, že již není určena obsahem životní formy, která uplatňuje zobecnitelné zájmy všech jednotlivců; platí už jen jako metoda výběru vládců a vládnoucích garnitur. Demokracií se již nerozumí podmínky, za nichž mohou být naplněny všechny legitimní zájmy cestou uskutečnění základního zájmu na sebeurčení a participaci. Demokracie již není spojována s politickou rovností ve smyslu rovného rozdělení politické moci, to znamená se šancemi moc *vykonávat* (Habermas, 2000: 189).

Zajímavým motivem, na kterém Habermas staví, je víra v legalitu až po té, co existuje víra v legitimitu. Dá se to chápat tak, že vláda a systém jako takový nejprve musí získat důvěru obyvatel sám o sobě, než se stanou legitimními i zákony, které vydává a než je začnou občané respektovat. Tyto zákony pak vznikají více na základě daných důvodů a řešení situací, spíše než že by byly jednoduše potřeba. Zcela novým pohledem je ale Habermasovo chápání demokracie. Zobrazuje zde demokracii postavenou ne na principech rovnosti občanů, všech svobod atd., ale pohlíží na ni čistě z hlediska z procesu výběru vlády, který je demokratický. Pro něj znamená slovo „demokratický“ především „opírající se o volby“.

2. 5 Heldova typologie

Poslední typologie, kterou jsem se rozhodla interpretovat, je poněkud empiričtější typologie Davida Helda. Jeho členění se opírá o politické vztahy ve Velké Británii po druhé světové válce, kde se inspiroval. Stručně popisuje důvody, proč by měli občané následovat vládní rozhodnutí, proč jít volit znova a proč hlavně, a to především, vládě svěřují svou důvěru a činí ji tak legitimní. Tyto důvody rozčlenil na sedm druhů.

1. Není tu žádná jiná možnost (*následování řádu nebo donucování*).
2. Děláme to proto, že to vždy tak jednoduše bylo děláno (*tradice*).
3. Neobtěžuje nás ani jedna ani druhá možnost (*apatie*).
4. Nelíbí se nám stávající situace, není rozhodně ideální, ale nedokážeme si představit, že by věci mohly být jinak a tak „sklopíme hlavu“ a přijmeme to, co vypadá jako osud (*pragmatický souhlas*).
5. Nejsme spokojení s tím, jak se věci dějí, nicméně nás vedou k bezpečnému konci; souhlasíme, protože víme, že po tomto kole přijde změna (*instrumentální přijetí nebo podmíněný souhlas*).
6. V námi předešlých okolnostech a k nám dostupným informacím je toto v daném momentu „správné“, „korektní“, „nám vlastní“ jako jednotlivým členům společnosti a jsme schopni to udělat (*normativní souhlas*).
7. V současných podmínkách je to ideální, s čím souhlasíme (*ideál normativního souhlasu*) (Held, 1984: 101).

Held přechází postupně od první možnosti odsouhlasení vlády a to od myšlenky, že není jiná možnost, proč volit tuto alternativu, až ke konečnému vysvětlení souhlasu s vládou a to je pocit, že je v dané situaci naprosto ideální možnou variantou. Vysvětluje tento přechod díky převládajícím prvkům ve společnosti. Od apatie a naprostého nezájmu o politiku nebo také od donucování, přes činění rozhodnutí čistě z tradice, přes pragmatický souhlas, kdy si nedokážeme za stávající situace představit nic lepšího. Pokračuje tzv. „instrumentálním přijetím“, které lze interpretovat tak, že volič není spokojen s

vývojem situace, nicméně volí tak, že očekává v následujícím období změnu. Další je tzv. „normativní souhlas“, který chápeme jako souhlas z toho důvodu, že nám v dané situaci přijde správný nebo korektní. A konečně se dostáváme k (pro legitimitu vlády) nejlepšímu základu pro hlasování pro danou vládu a tím je myšlenka, že je to opravdu to dobré a správné, po čem toužíme a souhlasíme s tím.

Takto získané hlasy budou vždy kvantitativně pro danou vládu stejné, ale v tomto okamžiku je rozhodující její legitimita. Logicky z této typologie vyplývá, že mnohem legitimnější jsou ty vlády, které nabízejí tak dobrý program a „veřejné blaho“ s nímž lidé naprosto přirozeně souhlasí a díky tomu budou vládu respektovat a podporovat ji v jejích krocích.

2. 6 Měřítko legitimacy

Jak jsem již v úvodu uvedla, tak tématem této mé práce je popsat zdroje legitimacy politické moci v demokratických kontextech a srovnáním těchto systémů či myšlenkových směrů určit, jak dalece je který systém legitimní, popřípadě který v následném srovnání vykazuje charakteristiky nejlegitimnější.

V následujících částech práce budu pracovat s tezemi, že demokratický systém je tím legitimnější, čím víc splňuje tyto body: 1) existují demokratické volby, které jsou rovné a spravedlivé, 2) v těchto volbách existují jasné alternativy, pro které se může volič rozhodnout, 3) systém dává lidu možnost se k činnostem vlády průběžně vyjadřovat, 4) občané mohou své zájmy artikulovat např. skrz občanskou společnost, 5) občané mohou participovat a účastnit se rozhodování nejenom při volbách. Na tyto premisy se budu snažit aplikovat principy všech následujících systémů, ať už to bude elitní demokracie, polyarchie či deliberativní nebo republikánská demokracie.

3. Elitní demokracie a polyarchie

3.1 Vývoj Schumpeterovy elitní demokracie a zdroje legitimacy

Legitimita politické moci je základní stavební jednotkou každého demokratického zřízení. V této části práce bych ráda rozebrala funkci, fungování a především zdroje legitimacy v liberální demokracii, a to v maximalistické demokracii Dahlova typu tedy v polyarchii a v Schumpeterově minimalistické elitní demokracii.

Demokracie, jako zjednodušeně řečeno systém vlády lidu, má mnoho podob. Záleží na podmínkách, ve kterých je prováděna, ale také na těch, kdo vládne či lépe řečeno na těch, kdo jsou vládnoucí vrstvou. Schumpeterova teorie elitní demokracie, jak již z názvu vyplývá, staví do vládnoucí pozice elitu. Jedná se o velice specifický model vládnutí, kdy lid dává důvěru úzkým elitám, které potom v celém volebním období jednají a konají podle svého uvážení, aniž by se k nim voliči jakkoli mohli vyjadřovat (Schumpeter, 2004: 312).

Elitní demokracii se též říká *jiná* teorie demokracie nebo minimální či minimalistická, dále je tento typ nazýván soutěživým elitismem nebo demokratickým revisionismem. Všechny tyto názvy se snaží vystihnout podstatu a myšlenky této teorie, která říká, že jedinci nejsou vždy racionální, a proto si nemohou vládnout ve svém vlastním zájmu. Základní koncepce se opírá o myšlenky omezení výkonu vlády lidu, uznání přirozené nerovnosti a o zachování rovnosti politické. Systém poté funguje tak, že elity navrhnou obecné blaho a lid si vybírá za podmínek již zmíněné politické rovnosti (Schumpeter, 2004: 268).

V rámci názoru elitismu na obecné blaho je vidět jasný nesouhlas s utilitarismem. Utilitarismus přichází s vizí obecného blaha pro všechny, které definuje celá společnost a má tak převahu nad státem, ale podle Schumpetera má pojem *obecné blaho* pro každého jiný význam, a tak se těžko hledá a nebo dokonce nelze najít shoda v dílčích problémech. Proto si lid vybírá zástupce podle toho, jaké obecné blaho preferuje a chce prosadit. Suverenita lidu je zde tedy omezena čistě na volbu programu a mezi volbami svou suverenitu ztrácí.

Toto nastavení tedy odmítá participaci obyvatel a počítá s naprosto nulovou rolí občanské společnosti (Schumpeter, 2004: 269).

Minimalistická teorie elitní demokracie je teorií procedurální, tedy týká se určitého postupu fungování takového systému, nicméně je třeba zmínit, že elitní demokracie v praxi nefunguje, protože naráží na dost zásadní kritiky. Neřeší například problém populismu, o který se elitám vyložené nabízí pro udržení moci, neřeší možnou kooperace elit, kdy v krajním případě, ať už lid zvolí kohokoli, bude politika elit jen jedna a není možnost jiné volby. Není zde zahrnuta ani jakákoli ochrana zájmů menšin či řešení omezování opozice vítěznou stranou (Medearis, 1997: 819). To jsou ale kritiky samotného modelu. Samozřejmě elitní demokracie je pouze teoretickým modelem a ten nikdy nefunguje dokonale. I přesto se pokusím zdroje legitimacy v tomto modelu ukázat, ačkoli se bude jednat jen o teoretické domněnky a návrhy.

Elitní demokracie je modelem minimalistickým, což znamená, že demokratické prvky jsou omezeny na minimum. V tomto případě se jedná o akt voleb, které jsou prakticky nejdůležitějším a nejzásadnějším zdrojem legitimacy vlády. Systém jako takový je ale čistě demokratický. Příklad, kde jsou demokratické možnosti vyjadřování lidu omezeny, je neexistence možnosti voličů vyjádřit se k práci a vykonávání jednotlivých politik elit, tedy odmítá již zmíněné participační principy. Jedním z demokratických prvků je podmínka existence svobodných, soutěživých, rovných a všeobecných voleb a pluralita a soutěž elit. Vzniká zde tedy snaha spojit zdánlivě nespojitelné a to demokracii s elitami (Shapiro - Habermas, 2002: 39).

Na první pohled se zdá možnost spojit elity a demokracii naprosto nereálnou či minimálně velmi ambiciózní představou, nicméně zdá se mi, že k tomuto spojení většina společností směřuje. V případě, že se lidé nezajímají o politiku, je pro ně, z mého pohledu, mnohem jednodušší si „pouze“ vybrat alternativu neboli stanovené cíle kandidáta či strany, se kterými nejvíce souhlasí. Jinou možností než vyjádření vlastního názoru skrz volby pak tyto občane nepotřebují. Pokud jsou pak s touto vládou spokojeni, tak ji zvolí i v příštích volbách, pokud nejsou, tak si jednoduše vyberou jinou. Elity v tomto případě poté zajišťují rozhodování za voliče.

To, že se voliči k vykonávání vládnutí elit nevyjadřují jindy, než při volbách, má podle Schumpetra dva specifické důvody. Zaprvé, jak již bylo řečeno, lid je podle něj pouze masa. Ať už se většina shodne na nějakých cílech, pořád to bude vůle „většiny“, a ne vůle lidu. Obecně prospěšnou vůli definují vhodní kandidáti, které si pak lidé zvolí. Autor zde jasně říká, že „uplatnění demokratického principu tu jednoduše znamená, že otěží vlády se chopí ti, kteří mají větší podporu než každý z konkurenčních jedinců nebo týmů“ (Schumpeter, 2004: 291).

Zadruhé demokratické principy se z elitářského modelu nevytrácejí, autor je pouze přeformuloval. Nastavení, kdy byl prvořadý cíl demokratického zřízení, který propůjčoval voličům moc rozhodovat o politických otázkách, a až druhořadý byl výběr zástupců, mění naprosto obráceně. V jeho pojetí demokracie je mnohem důležitější výběr zástupců, než následné rozhodování voličů (Schumpeter, 2004: 287).

Zásadní je si říci, co nebo kdo je elita. Elita sama o sobě je určitý výkvět, je menšinou s mimořádnými vlastnostmi. Tato skupina je vybraná z vrstvy, která není ani příliš exkluzivní, ani příliš dostupná. Jedná se o jedince, kteří mají charakterové vlastnosti vůdčích osobností. Lidé patřící do elitní skupiny jsou schopní, vhodní na danou pozici, vynikají profesionálními návyky, zkušenostmi, které jiní nemají, mají s ostatními členy skupiny společný úhel pohledu na jisté věci apod. (Schumpeter, 2004: 308). Podle Charlese Wrighta Millse⁹ znamená být elitou mít především moc. Avšak ve společnosti žijí lidé, kteří sice nemají moc, ale mají obrovskou funkcionální důležitost. Vedle moci existuje ještě prestiž (např. věda) a za určitých okolností se vliv nevyrovná vlivu prestiže (Jodl, 1994: 93).

Schumpeterova elitní demokracie je vrcholem teorie elit neboli snahou o skloubení elitářství a demokracie. Předcházely jí návrhy jiných teoretiků elit a to Gaetana Moscy, Vilfreda Pareta nebo Roberta Michelse. Základem jejich teorií je myšlenka, že menšina bude vždy vládnout většině a žádná společnost tento fakt nedokáže změnit. Elita musí ospravedlnit svoje jednání, tedy legitimizovat svou moc, a to podle Moscy tzv. *politickou formulí* nebo dle Pareta *derivací*.

---

⁹ Charles Wright Mills, americký sociolog, který se zabýval teorií elit, dílo Mocenská elita (The Power Elite), dostupné na: http://www.sociological-imagination.org/short_biography_of_c_wright_mill.htm, 25.1.2012.

Obojí znamená to samé, a to soubor představ, vizí a ideálů, který legitimizuje elitu a masa jej přijímá. Michels ještě rozšiřuje teorii elit o *železný zákon oligarchie* neboli o princip, kdy se v každé společnosti, která dosáhne určité velikosti, vytvoří hierarchie a tím úzká elitní vládnoucí vrstva. Teoretici elit se staví proti základům liberalismu a to proti rovnosti a proti ideálu vlády většiny. Shumpeter na rozdíl od nich nezastírá elity jako vládnoucí skupinu a nepoužívá žádné ospravedlňování nebo vysvětlování typu politické formule či derivace (Kvěš, 2010).

Elitářský systém není nikde nastaven jako oficiální, díky jeho prvkům omezujícím plnou demokracii, jak ji například známe z opačného pohledu Roberta Dahla a jeho polyarchie. Elitní demokracie je tedy teoretický koncept. Žebříčky nejmocnějších lidí světa ukazují, že elity naprosto nepochybně existují (viz časopis Forbes a jeho v článku *Nejmocnější lidé světa*¹⁰). Otázkou však zůstává, zda-li jsou schopné systém kontrolovat či ovládat. Jako příklad uvedu vedení současného Ruska. Dnešní prezident Vladimir Putin vystřídal v březnu letošního roku u moci Dmitrije Medvěděva, který setrval v prezidentském křesle po jedno funkční období proto, aby se zase mohl vrátit zpátky do prezidentského křesla Putin. Oba tito dva politici jsou nezvratným důkazem elit, které dokáží podle svého uvážení formulovat vládu, vybírat podle svého uvážení ministry a určovat politiku země. Nepochybně mají schopnost na svou stranu strhnout davy a tímto směrem je ovládat. Jsou to sice pouze mé a ničím nepodložené domněnky, nicméně je zde vidět, že elity vládou.

Zdroje legitimacy Schumpeterova teoretického modelu vládnoucích elit jsou různé. Prvotním a nejdůležitějším prvkem jsou svobodné a všeobecné volby, při kterých si lidé elitu vybírají (nebo její definici obecného blaha) a vkládají tak do ni důvěru. Tato důvěra je poté naplňována a tím upevňována legitimita.

Zásadní otázkou pro elity je ale zjistit, jak je v té dané situaci definováno obecné blaho neboli jaké jsou základní požadavky lidu. Pokud nevyhoví alespoň z části těmto nárokům, tak logicky nemohou počítat se zvolením. Známé ukazatele nároků společnosti jsou průzkumy veřejného mínění, kdy

---

¹⁰ The World's Most Powerful People, dostupné na:
http://www.forbes.com/2009/11/11/worlds-most-powerful-leadership-power-09-people_land.html,
24.1.2012.

respondenti odpovídají na obecné či konkrétní otázky a vládnoucí elity poté mohou na tyto výsledky reagovat. Už samostatná existence a konání těchto průzkumů vzbuzuje u obyvatel větší důvěru ve vládu a jejich zájem (ať už reálný nebo předstíraný) rozhodně legitimitu zvyšuje (Shapiro - Habermas, 2002: 40).

Konkrétním příkladem je provádění průzkumů, kdy lidé v polovině volebního období vlády uvádějí, koho by volili v současnosti. Tím se dá jasně určit, kdo legitimitu získává a kdo ji naopak ztrácí. Například nejčerstvější průzkum z 16. dubna 2012 o tom, kdo by volil v parlamentních volbách jinak v České republice uvádí, že volby by vyhráli sociální demokraté s 26,1% hlasů a druhá ODS by nyní získala 18,9%. Kromě KSČM s 14% hlasů a TOP 09 s 13,7% by se do parlamentu dostala už jenom KDU-ČSL s 5,4% hlasů, což znamená absolutní ztrátu důvěry současných rozpadajících se vládních Věcí veřejných.¹¹

Zde bych ještě ráda vysvětlila funkci veřejného mínění. Podle mého názoru jednoduché otázky, položené při těchto výzkumech, nemohou být náhražkou pro širokou veřejnou diskusi. Většinou se ptají pouze povrchově a nejdou do hloubky problémů, lépe řečeno neprahnou po důvodech, které například mění názory voličů. Vláda či politické strany je mohou brát jako jakýsi legitimizační prvek, nicméně ten je relevantní v určitém daném období a čase, ke kterému je vázán, ale legitimita je proměnná a závislá na dalších rozhodnutí zmíněných subjektů.

Legitimizačním prvkem by však mohla být diskuse s občanskou společností, s různými organizacemi, odbory, vyslechnutí jejich názorů a následné možné přeformulování některých cílů. Tuto možnost ale Schumpeter nikde ve své teorii nezmiňuje a tak předpokládám, že pro něj není zas tak zásadním prvkem při fungování jeho modelu.

Dalším zdrojem legitimacy v teorii elit je politická soutěž. Už samotná možnost dobrovolně si vybrat mezi kandidáty zvyšuje důvěru v ně. Lid si zde nevybírání své reprezentanty, jako v liberální demokracii, ale vybírá si pouze své zástupce. Mezi volbami je, jak již bylo řečeno, naprosto zbaven své suverenity. Tímto pravidlem odmítá teorie elit ideál participační demokracie. Jediné možné vyjádření souhlasu či nesouhlasu v průběhu vlády jsou referenda, kterými

---

¹¹ Průzkum, dostupné na:
<http://sanep.cz/pruzkumy/volebni-preference-publikovano-16-4-2012/>, 22.4.2012.

zjišťují vládnoucí, zda-li byla správa dobrá nebo ne (Shapiro – Habermas, 2002: 42).

Vlády sice mohou reflektovat širokou diskusi obyvatel, ale nikdy se jí podle mě zcela nepřizpůsobí. Mohou poupravit své cíle, aby alespoň z části reflektovaly názory občanů, ale každý kandidát nebo strana chce primárně svůj profit a nezhodí šanci na něj vytvořením pro občany líbivé politiky. Tato situace se dá vyřešit vymyšlením krátkodobých populárních cílů, ale ve smyslu „vlk se nažral a koza zůstala celá“ aneb zvednout důvěru u občanů, ale neupouštět od svých dlouhodobých cílů.

Dalším problémem těchto širokých diskusí je nejasný výsledek v tom smyslu, že nikdy se účastníci nedoberou jednoho závěru. Podle pořekadla „kolik lidí, tolik názorů“ má taková diskuse pouze legitimizační funkci v tom, že lid má pocit, že je vyslyšen a může se zapojit do vytváření politiky. Praktické výsledky takového jednání budou zřejmě však takové, že nevzejde žádný, naprostou většinou podporovaný, názor a že při troše štěstí vzejde těchto více či méně podporovaných názorů vyšší množství, které nepůjde nijak dále použít nebo prakticky v politice zohlednit, protože tyto názory mohou být protichůdné a zvolením jedné „strany“ ztratí vláda podporu těch z jiného „tábora“, jelikož se nepřiklonila k jejich názoru.

Elitám může pomoci populistická rétorika, za kterou mohou schovávat své osobní cíle. V praxi jsou to populistické výroky typu „vy občané (masy) jste nejdůležitější“, „všechno pro lid“ a podobně. Lidé těmto frázím často opravdu věří a vláda si tak bez námahy uchovává ospravedlnění pro svoje kroky.

Ideálním stavem pro elity je majoritní systém, kdy je u vlády vždy jen jedna strana a může si tak diktovat své vlastní podmínky. Takováto vláda chce též zajistit institucionalizaci opozice. Nejvhodnějším volebním systémem je systém prosté většiny, kde křeslo získává jen a pouze ten, kdo vyhraje volby a nikdo jiný. Tento systém vytváří úzkou vazbu mezi kandidáty a voliči, a proto se zde můžou elity plně „rozvinout“. Osobní přístup usnadňuje elitám (ať už politickým, známým osobnostem, uznávaným lékařům apod.) kontakt s voliči.¹²

Pro bližší pochopení pojmu *elita* ještě uvádím typologii „elitních útvarů“ A. Giddense. Podle něj existuje *uniformní elita*, která se vyznačuje vznikem na

---

¹² Strany a volby, dostupné na: <http://www.stranyavolby.cz/cs/volebni-systemy/>, 26.1.2012.

základě restriktivního modelu rekrutace a formování úzce spojených jednotek. Tento typ je ideální a v čisté podobě neexistoval ani mezi tradiční aristokracií. Další je *dosazená* či *jmenovaná elita*, která se vyznačuje relativně uzavřeným modelem rekrutace a nízkou úrovní integrace mezi elitními skupinami. Následující *solidární elita* je obyčejná vláda jedné politické strany a je kanálem pro postup příslušníků různých sociálních skupin do vrstev elity. V souvislosti s takovým postupem může vzniknout i vysoký stupeň integrace elity. Posledním typem je *abstraktní elita*, která se opírá hlavně o relativně otevřený model rekrutace a nízkou úroveň integrace elitních skupin. Jde pak o případ pluralitních politických systémů (Giddens cit. dle Jodl, 1994: 123).

Závěrem bych chtěla zhodnotit míru legitimacy tohoto modelu podle mých vytyčených charakteristik, které jsem uvedla v závěru předchozí kapitoly. Elitní demokracie naprosto splňuje první měřítko, kterým je existence demokratických voleb. Dokonce jsou nejdůležitějším a nejzásadnějším prvkem, který legitimizuje celý systém. V těchto volbách si voliči samozřejmě vybírají mezi alternativami, které definují „obecné blaho“. Schumpeter ale neřeší možnost, že se tito kandidáti spojí a vytvoří takovou koalici, která bude prosazovat jednu a tu samou politiku i v případě, že si občané zvolí někoho jiného. Třetím prvkem je možnost lidu vyjádřit se průběžně k vládnutí. Elitní demokracie tuto eventualitu nezmiňuje a suverenitu lidu soustředí jen a pouze na samotné volby. Dalším legitimizujícím zdrojem je občanská společnost, jejíž prostřednictvím mohou lidé artikulovat své zájmy. Bohužel zde bych se mohla pouze domýšlet, zda existuje nebo ne, jelikož se její existenci ale i neexistenci Schumpeter jednoduše nevěnuje.

Z tohoto hodnocení vyplývá, že zdroj legitimacy politické moci v elitní demokracii jasně a srozumitelně náleží volbám. Tím, že si lidé pouze a jenom díky volbám vybírají vládnoucí skupiny či jednotlivce, dávají vládě důvěru, která své kroky poté legitimizuje v následných volbách. Neopomenutelný zdroj legitimacy vládnoucích je také populismus, jehož zneužití se sice Schumpeter nevěnuje, ale význam má značný. Elity tak promyšlenou rétorikou dokáží vysvětlit a ospravedlnit jakýkoli krok i za účelem vlastního zájmu.

3. 2 Vývoj Dahlovo polyarchie a zdroje legitimacy

Druhým typem liberální zastupitelské demokracie je specifická polyarchie, kterou popsal Robert Dahl. Slovo *polyarchie* je odvozeno z řeckých slov znamenajících „mnoho“ a „vláda“ – čili „vláda mnohých“, na rozdíl od vlády jednotlivce, tedy monarchie, a vlády několika, tedy oligarchie nebo aristokracie. Tento termín nebyl příliš používán, nicméně jej v roce 1953 Dahl spolu se svým kolegou zavedli, neboť došli k přesvědčení, že vhodně pojmenovává moderní zastupitelskou demokracii se všeobecným volebním právem. Přesněji řečeno výraz polyarchie označuje politický systém s fungujícími šesti institucemi. Polyarchická demokracie se tedy odlišuje od zastupitelské demokracie 19. století, kdy volební právo bylo stále ještě omezené. Odlišuje se i od všech starších demokracií a republik, které měly nejen omezené volební právo, ale chyběly jim i mnohé další znaky polyarchické demokracie, například politické strany, právo vytvářet politické organizace sloužící k ovlivňování existující vlády či jako opozice vůči ní, organizované zájmové skupiny atd. Polyarchická demokracie se liší i od demokratických postupů v jednotkách tak malých, že se jejich členové mohou všichni setkávat a přímo rozhodovat o strategii a pravidlech (Dahl, 2001: 85).

Zajímavou vsuvkou je názor Williama Robinsona, autora článku *Demokracie nebo polyarchie?*¹³, podle něhož je polyarchie přímým důsledkem Schumpeterovy elitní demokracie. Robinson zastává názor, že elitní demokracie byla přetvořená právě pro polyarchii a to na základě definice, že „demokracie je jednoduše omezena na procedurální správnost voleb uvnitř stanoveného řádu“ (Robinson, 2007). Těžko říci, zdali se tento autor mýlí nebo trefil „hřebíček na hlavičku“, nicméně polyarchie staví na mnohem více prvcích, než je jenom volební akt. Dahl „vznik“ polyarchie popisuje výše a to tak, že jde o vymyšlený pojem, který by popisoval nastavení konkrétního systému.

Dahlova teorie polyarchie patří mezi tzv. deskriptivní demokratické teorie. Jinými slovy, jedná se o teorii, kterou lze díky stanovení měřitelných kritérií empiricky prověřit. Je koncipována jako fungující systém, a lze tedy určit, jaké podmínky jsou pro její budování a uchování příhodné a jaké nikoli, resp. za

---

¹³ Překlad z originálu *Democracy or Polyarchy?*

jakých okolností může dojít (pravděpodobně dojde) ke zhroucení tohoto systému (Říchová, 2006: 159).

Maximalistickou teorií je nazývána z toho důvodu, že je zde zapojeno maximum demokratických institucí a procesů. Oproti elitní demokracii, která vyžaduje participaci obyvatel jen při aktu voleb, polyarchie je založena na podmínkách vzniku, mezi které Dahl řadí: *civilní kontrolu prostředků násilného donucení, moderní dynamickou pluralitní společnost, kulturní homogenii* resp. kontrolovanou subkulturní pluralitu, *názory politických aktivistů a absenci zahraničních vlivů a kontroly* (Dahl, 1995: 222-239).

Za obzvlášť důležitou podmínku Dahl pokládá *civilní kontrolu armády a policie*, neboť „selhání této civilní kontroly je dostatečným důvodem existence nedemokratických režimů v mnoha zemích“ (Dahl cit. dle Říchová, 2006: 171). Nejedná se však o podmínku postačující.

Mnohem „spolehlivější“ podmínkou, nejen vzniku, ale především uchování polyarchie, je podle Dahla *moderní dynamická pluralitní společnost*. Zde se tedy vrací k teorii pluralismu, k vymezení společnosti, která přenáší moc, vliv, autoritu i kontrolu z jednoho centra na mnoho skupin, sdružení, organizací případně i jednotlivců; ti všichni jednotlivě i v souhrnu přijímají a prosazují demokratické myšlenky. Všichni tito aktéři jsou Dahlem pojímání jako nezávislí, soutěživí. Tato společnost je tedy synonymem rozptýlené politické moci a zdrojů, což umožňuje vznik konkurenčního prostředí. Konflikty a jejich řešení vedou ke společenským kompromisům, všichni její členové akceptují základní hodnoty demokracie a dodržují pravidla demokratické hry (Dahl, 1995: 228-231).

Podle R. Dahla lze předpokládat, že ve společnosti členěné podle výrazných subkulturních hranic (s výraznou identitou náboženskou, etnickou, rasovou, jazykovou, teritoriálně vázanou či stranicko-ideologickou) se setkáváme s mnoha třecími plochami. Hrozí, že čím silnější a výraznější je subkultura, tím více se její členové ztotožňují a vzájemně na sebe působí a tím méně se ztotožňují a komunikují s nečleny. V extrémních případech většina členů subkultury prožije svůj život v téměř naprosté izolaci od nečlenů. I přesto ale, pokud je jediným „nedostatkem“ subkulturně rozdělených společností jen

jejich subkulturní pluralismus, jsou šance na vznik a uchování polyarchie značné (Dahl, 1995: 231).

Velmi důležitými faktory ovlivňujícími vývoj polyarchie jsou podle Dahla i názory a přesvědčení, které jsou ve společnosti rozšířeny. Domnívá se, že jsou často podceňovány. Pokud v polyarchii, resp. v legitimitu jejích institucí aktivisté věří, je její perspektiva dobrá. Empirické příklady ukazují, že víra není závislá na společenském a ekonomickém charakteru dané společnosti. Stejně důležitou roli sehrávají i jiné hodnotové postoje, které víru v polyarchii doplňují. Jedná se např. o víru v autoritu, víru ve schopnost vlády řešit problémy, víru ve spoluobčany nebo politické aktivisty apod. Přes nespornou důležitost, kterou Dahl těmto faktorům přikládá, však není schopen blíže specifikovat podmínky jejich rozšiřování a posilování (Říchová, 2006: 173).

Co se úspěchů polyarchie týká, předpokládá Dahl, že je především výsledkem vnitřního vývoje a vnitřní situace každé konkrétní země. Přesto nepodceňuje vnější vlivy, které za určitých okolností mohou sehrát důležitou roli. Odhalení skutečné hodnoty těchto vlivů na politickou změnu je však podle jeho soudu složité. Dahl zastává premisu, že „pokud je vládnoucí země sama polyarchií nebo k ní směřuje, její vláda může přispět k rozvoji místních institucí, příznivých polyarchii“ (Dahl cit. dle Říchová, 2006: 174).

Vnitřní vývoj dané země, kde je polyarchie uplatňována, je velice zásadní. Na chvíli bych se zastavila u snahy aplikovat polyarchii na politický systém Venezuely. V tomto případě se jedná o kvazidemokratický systém, ve kterém se Dahlova teorie nemůže příliš rozvinout, protože naráží na mnohé faktory, které její plnou činnost neumožňují. Například se zde konají volby, ale rozhodně nelze říci, že v daném období (2007) byl tento akt plně demokratický. Autor článku *Na obranu polyarchie*¹⁴ hovoří o situaci, kdy byli voliči psychicky zastrašováni, pokud nevolili znovu kýženou vládu, volby byly plné podvodů apod. Tento systém fakticky též nezaručoval svobodu slova, jelikož byli sympatizanti s opozicí tvrdě trestáni či propouštěni z práce. Chyběla zde též možnost alternativních zdrojů informací, protože vládní strany silně dominovaly v médiích a nebály se zastrašovat či zabíjet novináře, kteří se proti nim postavili (Coppedge, 2007).

---

¹⁴ Překlad z originálu *In Defense of Polyarchy*.

Tady vidíme, že polyarchie je modelem, který by měl být aplikován na plně rozvinutou a fungující demokracii, kde jsou naprostou samozřejmostí svobodné pravidelné volby, ve kterých si občané vybírají zástupce za takových podmínek, se kterými sami souhlasí, a kde mají přístup k rozmanitým druhům informací a mohou svobodně vyjádřit svůj politický názor, aniž by jim za něj hrozil trest či by měli obavu z nějaké odplaty (Coppedge, 2007).

Základem polyarchického uspořádání jsou kromě podmínek uvnitř společnosti také instituce, jejichž souhrn vytváří podle Dahlova soudu historicky zcela unikátní politický systém, tj. polyarchii. Jsou jimi *volení úředníci, svobodné a pravidelně se opakující volby, všeobecné volební právo, právo být volen, svoboda projevu, alternativní informace, autonomie a sdružování*. Všechny těchto šest demokratických institucí jako celek podle Dahla zakládá nejen nový typ politického systému, ale také nový druh vlády lidu, nový typ „demokracie“, který se předtím v dějinách, na jejichž počátku stála „demokracie“ ve starověkých Athénách a „republika“ ve starověkém Římě, nikdy nevyskytl. Proto se moderní rozvinutá demokracie někdy nazývá demokracií polyarchickou (Dahl, 2001: 81-85).

Úloha volených úředníků spočívá v možnosti a povinnosti kontrolovat vládní rozhodnutí a je jim svěřena ústavou. Tito úředníci musí být do svých funkcí vybráni prostřednictvím svobodných a pravidelně se konajících voleb, v nichž se nevyskytuje žádný nátlak na voliče a žádné nelegitimní ovlivňování jejich rozhodování. Stanovená podmínka je zcela zjevně příliš ideální, což si Dahl uvědomuje. Zdůrazňuje proto současně, že v běžné praxi by se ovlivňování voličů nemělo přijímat jako běžný jev, ale mělo by být výjimečné (Říchová, 2006: 162).

Zajímavá jde zde Dahlova zmínka o možném ovlivňování voličů. Jeho detailnější propracování teorie dělá z tohoto spojení již praktický koncept. Správně se zabývá i faktickými důsledky fungování společnosti a odhlíží od ideálního stavu, který nikde samozřejmě neexistuje.

Všeobecné volební právo stejně jako právo být volen, tedy kandidovat na místa volených úředníků, jsou dvě stránky téže mince. Jediný „rozdíl“ v tomto právu, který Dahl připouští, aniž by se jím měnilo cokoli na podstatě rovnosti všech občanů, je vyšší věková hranice pro ty, kteří do úřadů kandidují.

Důvodem je požadavek větších zkušeností, jenž může (a většinou je tak rovněž v praxi interpretován) být s tímto právem spojen (Dahl, 2001: 81).

Svoboda projevu, možnost a právo získávat alternativní informace a sdružovat se do nezávislých skupin, politických stran apod. spolu úzce souvisejí. Všichni občané musí mít v zájmu rovnosti a svobodného rozhodování právo vyhledávat informace, všichni musí mít možnost své zájmy a preference vyslovit a nabídnout je tak ostatním, vstoupit tedy do všeobecné nabídky témat a jejich řešení. Jedině tak lze v principu zajistit realizaci výše zmíněného předpokladu demokracie, jímž je vedle rovnosti a vnitřní rovnoprávnosti i osobní autonomie (Čermák, 2005).

Další silnou stránkou tohoto modelu je rozšíření o přístup k alternativním informacím. Dahl ukazuje na opravdu důležité principy, které demokracii dotváří. I přesto, že někteří autoři s tímto prvkem počítají, Dahl je jediný, kdo jej zmiňuje a především definuje, jako základní prvek celé polyarchie. Staví ho na stejný stupeň důležitosti jako samotné svobodně a spravedlivé volby nebo složení dané společnosti. Zdá se, že tento koncept má velké množství legitimizujících prvků.

Jsou-li všechny výše uvedené podmínky splněny, je podle Dahla možné stanovit kritéria, jejichž prostřednictvím lze poměřovat kvalitu reálné demokracie, tedy demokratického procesu. Jsou jimi: *rovné hlasovací právo*, tj. možnost vyslovit vlastní preference, které jsou považovány za rovné s jinými preferencemi; *účinná participace*, tj. možnost vyjádřit během politického procesu vlastní preference, tedy klást otázky apod.; *pochopení založené na informacích*, tj. možnost každého občana zjistit, do jaké míry budou jeho preference odpovídat a vyhovovat preferencím ostatních; *konečná kontrola programu démosem*, tj. lid (démós) musí mít právo rozhodovat o tom, které záležitosti budou zahrnuty do rozhodování, tj. které otázky a problémy se týkají společenství jako celku a má se s nimi také tak zacházet; *univerzálnost*, tj. všeobecné volební právo pro všechny dospělé jedince (Říchová, 2006: 161).

Legitimita polyarchie leží především v existenci institucí, které podtrhávají demokratická kritéria a jsou nezbytné k jejich naplnění. Základním legitimizujícím principem je efektivní účast obyvatel při rozhodování a tím i vyjádřený souhlas se zvolenými zástupci. Právě s volenými zástupci se naplňují

demokratické principy a obyvatelé mají pocit (či tak prakticky činí) kontroly nad nastolovanými tématy. To přispívá větší důvěře ve vládu. Politická instituce volených zástupců je úzce spjata s dalším legitimizujícím prvkem, a to jsou svobodné, spravedlivé a časté volby. Ty nejenom poskytují obyvatelům povědomí o agendě, ale také přidávají rovnost při hlasování. Díky rovnosti nedochází ve společnosti k sociálním změnám či nepokojům, které poté nemusí vláda řešit, a tudíž vše probíhá klidně, což zvyšuje víru ve správné konání vlády (Čermák, 2005).

Další důležitý bod legitimizace je poučené porozumění obyvatel. Jenom v případě, kdy lidé vědí, o čem vláda jedná a mohou se do jednání na některých úrovních zapojit, se naplňuje jejich participace a znova kontrola nad agendou. To vše zaručuje podle Dahla svoboda projevu. Ty samé principy ale kromě svobody projevu dokáží zajistit i alternativní zdroje informací (Čermák, 2005). Otázkou je, zda poučené porozumění zvyšuje či snižuje legitimitu vládě. V případě, že by korupční vláda chtěla prosadit čistě pro svůj zájem zákony či vyhlášky, se nelegitimizuje právě tím, že voliči mají volný přístup ke všem informacím a zjistí, že vláda nekoná v jejich zájmu (občanů) a taková vláda ztratí jejich důvěru. Na druhou stranu se dá ve smyslu přesně opačném použít jako legitimizující prvek, protože vláda může prosazovat zákony ve jménu dobra země a s poučeným porozuměním obyvatel se zvedne „hladina“ souhlasu s touto vládou a tím i její legitimita.

Plné začlenění do politického života, a tím pádem i řešení politických otázek, zajišťuje Dahluv princip občanství zahrnující všechny dospělé lidi. Tím je zajištěn zájem o politická témata, jejich řešení a diskuse nad nimi, která může být velkým přínosem nejenom pro vládu, ale též pro samotné občany. Ruku v ruce se s tímto principem pojí i další prvek a to svoboda shromažďování a sdružování obyvatel, která může podněcovat právě k řešení politických témat (Dahl, 2001: 81). Plné začlenění do politického života je volným prostorem pro nenásilné výstupy politiků pro ospravedlnování svých kroků a činů. Této možnost se dá účelně využít ke zvednutí podpory u obyvatel nastolováním témat, která chce společnost artikulovat.

Zdrojem legitimacy se poté stávají i další politické instituce zajišťující demokracii jejichž prostřednictvím je naplněno ospravedlnění pro konání vlády.

Všechny dohromady dávají vládě na jednu stranu legitimitu silnou, protože je vláda podporována širokou participací obyvatel a jejich zvolením, ale na druhou stranu se stává legitimitou křehkou z důvodu možnosti nalezení vhodnějších a důležitějších témat k řešení a to především díky možnosti alternativních zdrojů informací (Dahl, 2001: 81).

Nejzásadnějším zdrojem legitimacy systému polyarchie je víra v samotnou polyarchii. Pokud lid nebude souhlasit s nastaveným systémem, může být jak chce maximalistický a z teoretického hlediska ideální, ale fungovat nemusí. Záleží především na hodnotových postojích, které vytváří již výše zmínění političtí aktivisté, ale i každý obyvatel sám o sobě (Říchová, 2006: 172).

Nelze zanedbat při vyjmenovávání zdrojů legitimacy polyarchie též víru v jednotlivé autority. Tyto autority jsou sice volené lidmi, nicméně se může důvěra v ně změnit, čímž se naruší ospravedlnění pro její konání a celá legitimita. Důležitá je též víra ve vládu jako celek, i když je tvořena jednotlivými autoritami, kdy někteří z nich mohou důvěru ztratit, vláda jako kolektivní orgán si může legitimitu stále udržet (Říchová, 2006: 174).

Podle měřítek legitimacy, které jsem již výše aplikovala na elitní demokracii, splňuje polyarchie naprosto všechna kritéria. Samozřejmě zde existují svobodné a demokratické volby, v nichž jsou volitelné různé alternativy zástupců. Systém dává lidu nejenom možnost účinně participovat na jednání a projednávání, ale dokonce po nich takovou činnost vyžaduje. Pozitivní přístup k občanské společnosti spatřuji též velice kladným, jelikož i díky ní mohou občané lépe komunikovat s vládou. Na rozdíl od elitní demokracie si tedy občané v polyarchii zachovávají svou suverenitu nejenom při aktu voleb, ale po celou dobu.

Rozdíl v legitimitě, na kterém může polyarchie oproti elitní demokracii stavět, je účinná participace obyvatel. Situace je zde naprosto opačná, než u Schumpeterova systému, kdy se obyvatelé zapojují do rozhodování jen a pouze při volbách. Polyarchie chce nejenom, aby lidé chodili k volbám a to poměrně často, nýbrž jim dává svobodu projevu, občanskou společnost, jiné zdroje informací a tím je zapojuje do politického dění.

Samotný akt voleb nabývá nejvyšší důležitosti při legitimizaci systému. Dahlov systém je definován ve vztahu k následujícím kritériím, které vymezil a

rozdělil je na čtyři části. Zaprvé při volbách provádí každý člen organizace akty, o nichž předpokládáme, že jsou výrazem preference mezi předloženými alternativami, tj. volí. Při sčítání těchto výrazů (hlasů) se volbě všech jednotlivců přiřazuje stejná váha. Za vítěznou se považuje ta alternativa, která získala nejvyšší počet hlasů. Zadruhé před volbami každý člen, který vidí, že existují určité alternativy, z nichž alespoň o jedné se domnívá, že je lepší než kterákoliv z těch, které jsou pro rozhodnutí prostřednictvím volby předkládány, má možnost svou alternativu (své alternativy) zařadit mezi ty, o nichž se má volbou rozhodovat. Všichni jedinci musí být stejně informováni o alternativách (Dahl cit. dle Říchová, 2006: 164-165).

Zatřetí po volbách alternativy (vůdcové nebo politické programy), které získaly nejvíce hlasů, nastupují na místa alternativ (vůdců nebo programů), jež získaly hlasů méně. Příkazy, které vydávají zvolení funkcionáři, se plní. Začtvrté mezi volbami se všechna rozhodnutí učiněná v období mezi volbami podřizují rozhodnutím učiněným při volbách. To znamená, že volby mají v určitém smyslu zhodnocující význam. Nebo platí, že se nová rozhodnutí učiněná mezi volbami řídí předchozími sedmi podmínkami, které se ale realizují za poněkud odlišných institucionálních okolností. Další možná varianta zní, že obě výše navržené alternativy mohou platit současně (Říchová, 2006: 165).

Mezi systémem teorie elit a polyarchií jsou tedy značné rozdíly nejenom v základních prvcích, ale též v navazujících zdrojích jejich legitimacy. Jednoznačně důležitým legitimizujícím prvkem je soutěživost při volbách neboli množství nabízených alternativ. Pokud existují alternativy, volič si může vybrat podle sdíleného přesvědčení s konkrétním kandidátem a tím poté ve větší míře důvěřuje jeho následným rozhodnutím. V elitní demokracii je těžší takovou politickou soutěž zajistit z toho důvodu, že mezi již uznávané elity (celebrity, finanční magnáti, vysocí správní funkcionáři, korporační magnáti, vojenští pohlaváři, politické vedení atd. (Mills, 1966: 501) se těžko dostávají noví uchazeči. Naproti tomu v polyarchii je taková soutěž naprosto přirozená, protože kandidáti vyplývají jednoduše ze společnosti, která agreguje zájmy a tím jejich hlavní zastávce.

Shodná v obou těchto modelech demokracie je potřeba důvěry v samotný zavedený systém. Pokud občané nebudou důvěřovat ať už nastavení

elitní demokracie nebo polyarchie, nemůže jakákoli vláda v tomto systému uspět. Víra v základní prvky nastavení systému je tedy stěžejní pro jeho celkovou legitimitu.

Zvláštní podmínky legitimacy se týkají principů vyjadřování se voličů k vládě. Elitní demokracie dává občanům prostor k vyjádření jen a pouze při volbách, kdy si zvolí tu či onu definici obecného blaha, kterou daní zástupci preferují, opakem je ale nastavení polyarchického systému. Díky možnosti vyjadřovat se ke krokům vlády, účastnit se průběžných procesů rozhodování a též díky existenci občanské společnosti se mi zdá polyarchie mnohem legitimnější, než Schumpeterovský elitismus.

Oba demokratické modely potom shodně staví na nejstěžejnějším bodě jakékoli demokracie, a to je akt voleb. Bez voleb by samotný elitní systém nemohl být demokratický. V obou těchto případech se volbami získává ta nejzákladnější legitimita, kterou vláda potřebuje. Díky jejímu zvolení, a tím pádem souhlasu s jejími cíly a premisami, je její konání ospravedlněno. Lidé tak sdílejí přesvědčení s těmito zástupci a tato důvěra vně posiluje jejich postavení.

Spornou otázkou při srovnání těchto dvou modelů však zůstává populismus. Teoreticky by jej více měli využívat zástupci v elitní demokracii, protože tím posílí své postavení, jelikož si voliči nemohou udělat přesnější obrázek o situaci díky absenci alternativních zdrojů informací. Naopak v polyarchii by mělo být obtížné používat manipulační hesla a populistickou politiku právě díky možnosti voličů podívat se na věc z jiných úhlů pohledu a též prostřednictvím odporných organizací atd. Skutečnost však může být jiná i v polyarchickém modelu demokracie se může vyskytovat populismus a může hrát legitimizující funkci nehledě na jeho morální správnost.

4. Zdroje legitimacy deliberativní demokracie

Deliberativní demokracie, jako myšlenkový model, klade důraz na diskusi a hledání konsenzu mezi občany, a to v kolektivních debatách mezi rovnými a volnými osobnostmi. Idea dobré (rovné) debaty se opírá o základní prvky deliberace, což je diskuse občanů založená na rovnosti a symetrii, kdy má každý ze zúčastněných právo položit otázku, iniciovat řeč apod., každý má právo ptát se na téma konverzace, každý má právo na opoziční argumenty a konverzaci nelimitují naprosto žádná pravidla (Benhabib, 1996: 70). Pravidla neomezují diskusi jako takovou ve smyslu zákazu některých témat apod., ale samostatný průběh debatování své ustálené nastavení má, ale o tom až dále.

Vymezením teorie deliberativní demokracie se autoři začali zabývat v 90. letech, kdy demokracie prodělala tzv. „deliberativní obrát“, kdy se přesunuly diskuse od pouhého „sčítání hlasů“ k samotnému „společnému hovoření“ o problémech. Deliberativní teorie má ambice být odpovědí na různé „neduhy, které údajně prorůstají demokracií“ (Shapiro – Habermas, 2002: 27). Mezi zmiňované patří například nízká kvalita rozhodování, politika „novinových titulků“, nedostatečná účast veřejnosti, klesající legitimita vlády a nevědomost občanů (Shapiro – Habermas, 2002: 28).

Cílem je dosáhnout toho, aby volby nebyly jenom soutěží mezi populistickými stranami, ale aby se dospělo k uvážlivějším a užitečnějším politickým rozhodnutím. Deliberativní fóra mohou mít různou podobu, od městských shromáždění až po občanské poroty a „deliberativní průzkumy“, tj. nahodile vybrané skupiny, které k určitým otázkám získají lepší informace a rozhodnou, co by se mělo dělat (Fishkin cit. dle Shapiro – Habermas, 2002: 28).

V jádru teorie je pak umístěna myšlenka úvahového procesu, během něhož lidé společně a rovně rozhodují. Tato teorie má také mnohé kritiky, které zmíním dále. Nejprve se ale zastavím u Habermasova vymezení deliberativní demokracie na poli mezi demokracií liberální a republikánskou, které zmiňuje v textu *Tři normativní modely demokracie*¹⁵ (Habermas, 1996: 21-23).

Habermasova teorie je ukotvena v myšlence lidové suverenity. Základním zdrojem legitimacy je kolektivní rozhodování lidí. Někteří kritici si

---

¹⁵ Překlad z originálu *Three Normative Models of Democracy*.

nicméně stěžují, že tato Habermasova koncepce nedostatečně ochraňuje liberální hodnoty jako je svoboda víry nebo jako jsou lidská práva. Co ale dělá deliberativní demokracii demokratickou je rozměrná definice toho, kdo je zahrnut do procesu deliberace – zahrnující odpověď na otázku kdo má právo (a efektivní příležitost) deliberovat nebo vybrat ty, kdo budou deliberovat a komu dluží deliberující své ospravedlnění (Gutmann – Thompson, 2004: 9).

Liberální model je postaven na občanovi jako jedinci, jehož vztahy s ostatními občany jsou integrovány tržními vztahy a vláda je prezentována jako aparát veřejné správy. Svoboda občanů je definována v negativním pojetí a to jako svoboda od cenzury, svoboda od donucování apod. Politika je v praxi prosazování této svobody vůči státu a dosahování individuálních cílů prostřednictvím vlády coby mediátora a vykonavatele převažujících (individuálních) zájmů (Habermas, 1996: 25).

Republikánský model je založen naopak na sdílené kolektivní identitě občanů daného zřízení. Svoboda jedinců je zde utvářena pozitivně jako svoboda k vytváření komunity se sdílenými hodnotami. Politika není pak jen procesem dohlížení občanů na spravedlivé řízení státu, ale prostředkem k aktivnímu vytváření prostředí, místem seberealizace občana. Primárním zdrojem argumentace v politice je pak veřejný diskurz orientovaný na vzájemné porozumění občanů v dialogu (Shapiro - Habermas, 2002: 81-82).

Deliberativní model je pak založen na soustavě „spravedlivě regulovaných vyjednávacích procesů“ a na různých formách argumentace. Tyto procedury zajišťují férovost a rozumnost politického procesu, podobně jako model liberální, jež je založen na vytváření kompromisů mezi protichůdnými zájmy. Spravedlnost je pak zajištěna všeobecným rovným hlasovacím právem, reprezentativním složením parlamentu, rozhodovacími pravidly atd. (Habermas, 1996: 26). Z republikánského modelu je převzat zdroj argumentace a legitimacy daného uspořádání. Jedná se o již zmíněný dialog či o specifickou formu komunikace – deliberace. Úspěšnost tohoto modelu, podle autora, tkví v institucionálním nastavení procedur a podmínek vyjednávání státem, který je ale pouhým administrátorem provádění politik a jejich efektivity (Habermas, 1996: 26-29).

Další teoretik, který se snaží popsat principy a fungování tohoto modelu, je Joshua Cohen. Hlubší zájem ve své práci věnuje především struktuře dané společnosti a jejímu fungování. Vychází z takové představy společnosti, ve které jsou jedinci různých morálních či náboženských pohledů na svět a tito občané jsou vnímáni jako svobodní a rovní. Podle něj má právě určitý „uvážlivý pluralismus“ (bez extrémních vyznání či pohledů na svět) vliv na stabilnější koncepci rovného a svobodného občanství (Cohen, 1996: 96). V případě, kdy je společnost tvořena např. katolíky, protestanty i ateisty, je zajištěna vyšší míra rovnosti a svobody v případech, kdy se občané toho či jiného vyznání navzájem respektují. S větší různorodostí obyvatel také přirozeně stoupá mnohost argumentů ve vedených diskusích.

„Deliberace“ podle Cohena znamená zjednodušeně kolektivní rozhodování, které ustavuje demokratickou vládu. Plně se pak zde naplňuje idea demokratické legitimacy, kdy „oprávnění k vykonávání státní moci vychází z kolektivního rozhodnutí členů společnosti, nad kterými je tato moc vykonávána“ (Cohen, 1996: 95). Legitimita pak ale záleží na dalších faktorech, jako je míra otevřenosti diskutujících skupin, rovnost šancí a příležitostí k zasahování do diskuse a představování alternativ a právo na plné a nezaujaté zvážení těchto alternativ (Cohen, 1996: 96). Tyto alternativy může nabídnout právě výše zmíněný pluralismus a proto jej autor pokládá za stěžejní bod kvalitní deliberace.

Elementární pro deliberaci, a především pro hloubku její legitimacy, je široká participace obyvatel. Ať už se jedná o samostatnou schopnost participovat (Morrel, 2005) nebo o participaci právě založenou na rovnosti (Bohman, 2003), vždy jsou diskutující občané „základní stavební jednotkou“ celého procesu deliberace. Účast občanů v deliberativní diskusi u nich nejen zvyšuje úroveň zájmu o politiku, ale i vytváří jejich rozhodnutí legitimním, jelikož se na něm sami dohodli a tudíž se rozhodli jej respektovat. Nehledě na to, že pokud se občan účastní deliberace, tak u něj tento proces vyvolává pravděpodobně pocit, že je dobrý ve svých participačních schopnostech a bude se tak pravděpodobně účastnit i dalších deliberací (Morrel, 2005: 52). Pokud tito participující občané vidí, že deliberace je účinná a její výsledky jsou aplikovány v následných politikách, tak se stává o to legitimnější.

Problém by mohl nastat v tom případě, kdy by se někteří občané (či dokonce skupiny občanů) nechtěli účastnit deliberace. V tomto případě by bylo třeba je přesvědčit o důležitosti jejich participace, která zaručuje mnohem více pohledů při projednáváních témat a též nepostradatelnou legitimitu. Společenský a politický diskurs by měl být nastaven tak, aby účast deliberativního procesu byla samozřejmou součástí vytváření rozhodnutí pro většinu občanů. Toho se dá docílit například šíří tématu, pro jehož projednání je třeba většiny různorodých deliberujících uskupení či jedinců. Výsledky deliberace by též měly mít silnou váhu a ovlivňující slovo při tvorbě politiky, aby se chtělo účastnit více lidí.

Otázka participace ale nese i svá úskalí. Je vyžadováno, aby si všichni účastníci deliberace byli rovni a nikoho hlas neměl větší váhu nebo aby někdo neměl větší právo vyvolávat diskusi než jiný (Behnabib, 1996: 70). To je podle mého názoru v praxi těžko splnitelná podmínka. Díky vyžadovanému pluralismu, a tudíž díky různorodému původu občanů ze sociálních skupin, jejich vztahu k víře, jejich vzdělání nebo též prvků mužského či ženského elementu, musí být těžké dosáhnout jednoznačné rovnosti. Zprv je nutné vynikat vysokou mírou tolerance k názorům ostatních občanů (Bohman, 2003: 774) a zadruhé je naprosto zásadní přijímat všechny názory jako sobě rovnocenné (Cohen, 1996: 102).

V tomto principu deliberativní demokracie vidím osobně problém. V odlišných deliberačních skupinách může být tento prvek splněn více a někde naopak méně a tudíž i jejich výsledky a následná legitimita jejich rozhodnutí může být různorodá. Jako zásadní vidím toleranci náboženství. I podle Bohmana hraje náboženství v moderním občanství velkou roli. „Tolerance se stává základem výrazně obecné identity uvnitř politické společnosti moderního národního státu, který občany sjednocuje skrz naskrz kulturními rozdíly“ (Bohman, 2003: 775). Na druhou stranu lidé z jiných náboženských skupin mohou přinášet do diskuse cenné argumenty založené právě na jejich postoji, které mohou přispět při hledání „obecného blaha“. Je potřeba ale také brát v potaz rozdíly v sociálním a ekonomickém postavení, pohlaví apod., které by neměly být stírány. Právě naopak je třeba diskuse jimi tematizovat a tím bojovat

proti nerovnosti, jež by mohla vzniknout předstíráním, že tyto problémy neexistují.

Jelikož je rovnost občanů a jejich názorů naprosto stěžejní pro legitimitu jejich rozhodnutí, tak se znovu objevuje již předeslaná otázka *Mohou si být všichni občané v deliberaci rovni?* a ta je různými autory znovu nahlížena z jiných úrovní. Seyla Benhabib se zaměřuje na zcela konkrétní téma, a tím je obava z upřednostňování mužů. Pokud je v diskusi preferován mužský element, tak budou pravděpodobně upřednostňována ta rozhodnutí, která se budou jevit lepší pro muže. Problém tkví již v samotných pravidlech diskurzu, která jsou nastavena v souladu s racionalismem tak, že odpovídají a nahrávají mužům automaticky, typicky mužským argumentům a způsobu mluvy apod. Touto myšlenkou se snaží podtrhnout důležitost rovného zastoupení obyvatelstva, aby ty deliberativní skupiny opravdu rovnoměrně reflektovaly složení obyvatelstva a neupřednostňovaly jednu skupinu (Benhabib, 1996: 81-83). Jako zdroj legitimacy pak chápeme právě takovou skupinu, která doopravdy spravedlivě reprezentuje dané obyvatele, tudíž ti potom její rozhodnutí mohou snáze přijmout jako sobě vlastní.

Legitimizační funkci v deliberativní demokracii neplní pouze přiznání a důsledné dodržování rovnosti občanů jako jedinců a rovnosti jejich názorů, nýbrž je zde důležité zmínit i zásadní rovnost šancí na představení alternativ v diskusi (Cohen, 1996: 96). Tato rovná příležitost argumentace také ale předpokládá, že účastníci budou nezaujatí a budou schopni zvážit i jiné navrhované alternativy. Předpokládá se zde interaktivní jednání účastníků, jejich plná spolupráce a vzájemný respekt. Díky těmto ideálům naprosto rovné a spravedlivé deliberace je poté ospravedlněno rozhodnutí, které z ní vzejde a tudíž je legitimní (Mansbridge, 2009: 25).

Pří spravedlivém hledání výsledků ale nastává další komplikace celé deliberativní myšlenky. Co se stane, když někdo vyjednává účelově a jen pro svůj budoucí vlastní zisk? Otázkou zůstává, zda se může člověk odpoutat od osobních zájmů a přistoupit k neutrální pozici a nechat se přesvědčit argumenty ostatních. Také se může stát, že někteří občané budou využívat svého mocenského vlivu a prostředků k tomu, aby dosáhli jen a pouze svých zájmů. Tito lidé pak jako motivaci vidí svůj prospěch a nehledají „obecné blaho“ (ideální

nebo alespoň nejlepší řešení dané situace) (Mansbridge, 2009: 28). Myslím si, že nikdy nejde úplně odhadnout motivace všech zúčastněných v deliberaci. To se mi jeví jako úskalí celého tohoto myšlenkového modelu, nicméně on samotný si uvědomuje přílišný ideál všech prvků, které požaduje pro adekvátní fungování.

Pro tento případ existují základní ideje dobré debaty, kterými se diskutující skupiny alespoň snaží co nejvíce přiblížit. Je to již zmíněná účast založená na rovnosti a symetrii, právo každého ptát se na téma konverzace, právo každého na opoziční argumenty nebo neexistence pravidel, která by limitovala konverzaci (Benhabib, 1996: 70). K těmto prvkům můžeme ještě přidat vzájemný respekt občanů, opodstatnění samotné deliberace či hledání spravedlnosti (Mansbridge, 2003: 8). Jako naprosto zásadní ale vidím důležitost opodstatnění celého procesu diskuse a celé deliberace. Je třeba vidět nějakou budoucí účinnost rozhodnutí jednajících, aby byly legitimní nejenom vzešlé výsledky, ale deliberace celá jako taková.

Argumenty, proč volit deliberaci právě jako řešení různorodých problémů, předkládá například John Elster v úvodu své knihy *Deliberativní demokracie*. Opírá se hlavně o důležitost odhalování některých dříve neveřejných informací, vyvolávání specifického způsobu ospravedliňování požadavků a nebo na schopnost deliberace vytvářet větší konsenzus a též vytvářet spravedlivějších rozhodnutí pro všechny. Jako nadstavbový prvek uvádí také zlepšení morální a intelektuální kvality účastníků (Elster, 1998: 11).

Důležité je ale rozlišit mezi tím, co je opravdová deliberace a co je jenom „povídání“. Z deliberace dělají víc než „povídání“ právě nastavená pravidla a podmínky, které ustavují diskusi. Mezi ně patří např. ochota být přesvědčen na základě argumentů někoho jiného, pokud se nám budou zdát adekvátní a ne jen zatvrzele zastávat pouze své přesvědčení. Též je potřeba vzdát se strategických zájmů a jednat právě v rámci nejlepšího řešení pro danou společnost. Zásadní je ale jak společnost následně přijme rozhodnutí deliberující skupiny. Výsledky takového jednání mohou být „legitimní právě v takovém rozsahu, kde (mezi kým) byli vyjednány“ (Parkinson, 2003: 181). Z tohoto důvodu je zřejmé, že je třeba, aby zástupci, kteří se účastní diskuse, co

nejvíce reflektovali složení dané společnosti, pro kterou vytváří řešení. Pak se může stát legitimním i pro ty, kdo se deliberace přímo neúčastnili.

I další autoři (Habermas, Cohen, Warren) se shodují na tom, že kvalitu deliberace nezajišťují participující občané, ale ta nastavená pravidla jednotlivých diskusí. Legitimita vyjednávání pak záleží na „předchozí regulaci spravedlivých podmínek pro dosahování výsledků, které jsou přijatelné pro všechny části základu jejich odlišných preferencí“ (Habermas, 1996: 25). Neboli ať už jsou účastníci jacíkoli, pro úspěšnou deliberaci je důležité, aby všichni souhlasili s nastavenými podmínkami vyjednávacích procedur. Pro Cohena jsou stěžejní pravidla předpokladu, že všichni účastníci jsou rozumní a jsou připraveni spolupracovat „v souladu s výsledky diskuse“ (Cohen, 1996: 100). Podle Warrena je nezbytné pro oprávnění deliberace především její fungování, protože jestliže něco funguje, tak tomu věříme a pokládáme to za legitimní. Až v případě, kdy něco fungovat přestane, se začneme ptát po ospravedlnění (Warren, 1996: 49). Problematické může být vytvoření pravidel, která budou odpovídat společenskému složení a nebudou preferovat (ať už jen v malé míře) jednu kulturu převládající či tradiční.

Legitimním se pak fungování stává v případě, že občané znají nejenom pravidla vyjednávání, ale ví také o následcích, jež jejich rozhodnutí přinese. Neopomenutelná je také role opozice, která vyzývá k novému argumentování, zkouší pevnost rozhodnutí, testuje jednotlivé účastníky a kritizuje rozhodnutí (Behnabib, 1996: 71-72). Legitimní je pak uznání takového rozhodnutí, na němž se shodne většina z deliberujících občanů (Cohen, 1996: 100). Legitimní dělá též celou deliberaci pohled občanů. Ať už ti, jenž se jí účastní, a nebo ti, jež jsou participujícími občany zastoupeni, musí věřit, že je to správná a dobrá cesta řešení sporů či problémů. Pokud se na tomto obě zmíněné skupiny dohodnou, pak je pro ně deliberace legitimní a následně i rozhodnutí z ní vycházející považují za legitimní (Morrel, 2005: 50-52).

Praktické fungování deliberačního procesu pak různí autoři popisují ze svého úhlu pohledu. Základní princip projednávání témat a hledání nejlepších řešení v debatě, kde jsou si všichni rovni, zůstává. Habermas ve vysvětlení postupuje od prvotního veřejného formování názorů přes fázi přesvědčování, kdy se účastníci navzájem snaží ovlivnit svými názory, přes transformaci na

komunikativní moc až do fáze té, kdy názor, vybraný z deliberace jako nejlepší, projde skrz politické kanály a administrativní moc a dosáhne své účinnosti (Habermas, 1996: 28). Cohen vidí zásady fungování v dodržování základních pravidel, a to společného chápání rovnosti, hájení nebo kritizování argumentů, rozumného pluralismu, předpokladu, že všichni jsou si naprosto rovni a též předpokladu, že jsou připraveni spolupracovat v souladu s výsledky diskuse (Cohen, 1996: 100). Dodává hned ale, že musí být zamezeno jakékoli diskriminaci, položené např. na historickém odpírání nerovnosti lidských práv (genderově), a deliberace samotná by měla využívat důvody k podpoře rovných lidských práv (Cohen, 1996: 107).

Morrel dokonce deliberaci rozlišuje na 3 základní typy. Jsou jimi *občanský dialog*, *deliberativní diskuse* a *deliberativní rozhodování*. Cílem občanského dialogu je nejprve dohromady sloučit zainteresované osoby za účelem „lepšího porozumění mezi lidmi z různorodého prostředí, kteří žijí ve stejné komunitě“ (Morrel, 2005: 55). V následné fázi deliberativní diskuse probíhá samotné projednávání a argumentace daných témat. V závěrečné části je deliberativního rozhodování. Základem tohoto bodu není samotné rozhodnutí, na kterém se občané shodnou, ale jde i o ten proces, kdy skupina lidí vytváří rozhodnutí (Morrel, 2005: 55). V tomto autorově přístupu je vidět spíše zaměření na jednotlivé procesy než na konkrétní rozhodnutí. V případě deliberativních procesů se pak zvyšuje legitimita právě tím, jak jsou vykonávány např. v porovnání s „obyčejným“ volením, kdy občan nemusí být ani příliš zainteresován do politiky.

Na důležitost jednotlivých jednání ukazuje i Mansbridge. Podle ní deliberace zahrnuje 4 formy komunikativního vyjednávání a těmi jsou (1) konvergence, tedy vzájemné sblížení účastníků, (2) neúplně teoretizované jednání, (3) začleňující jednání a (4) plně spolupracující distributivní jednání (Mansbridge, 2009: 11-20). Znovu velice záleží na tom, jak spolu budou jednotliví účastníci jednat a jak budou schopni vytvářet rozhodnutí jako jedna celá skupina.

Další teoretik, který popisuje ideální fungování deliberace, Elster, se opírá o prováděné operace a velice se podobá modelu Morrela. Nejprve projdou účastníci fázi agregací preferencí, což je podle Elstera synonymem k

hlasování. Podle toho, jak by účastníci hlasovali např. ve volbách, si pak srovnají své argumenty, s kterými přicházejí do diskuse. Pak musí přijít fáze transformace preferencí, kdy si skrz racionální deliberaci uvědomují svůj cíl v argumentaci nebo se zaměří na cíl jiný (jinou definici obecného blaha). Nakonec se účastníci rozhodují, ale s ohledem na to, že si musí připustit možnou klamavost ostatních občanů (Elster, 1998: 6). Elster přidává další prvek do deliberačního modelu a tím je racionalizace. Nejen, že musí být účastníci rozumní, ale musí se snažit prosadit racionální a proveditelné řešení a též musí počítat s tím, že ne všichni účastníci diskuse se budou řídit pravidly spravedlnosti a pravdomluvnosti.

Tento celý deliberativní model se zdá být ideálem občanského rozhodování. Jsou zde ale nezodpovězené otázky, které po úvaze o tomto modelu logicky vyvstávají. Mají například v deliberaci místo vlastní osobní zájmy? Existují nějaké argumenty, které jsou v diskusi neakceptovatelné? Je vždy naprosto a bezvýhradně nutná pravdomluvnost účastníků? Neměly by se některé části deliberace konat za zavřenými dveřmi? Nebo je to pořád deliberace, i když nebylo dosaženo konsenzu (Steiner, 2010: 917)? Tyto otázky mohou pak zodpovědět sami sobě pouze účastníci jednotlivých diskusí. Jedna deliberační skupina si pravidla a zásady může nastavit jinak než jiná.

Ve srovnání s ostatními modely demokracie, zmíněnými v předešlé kapitole, mi vyvstává deliberační model jako ten, který disponuje nejsilnější legitimitou. Zásadní a největší rozdíl vidím právě v tom, že lidé si vytváří rozhodnutí naprosto sami a musí poslouchat i názory ostatních občanů a následně vymýšlí adekvátní a nejpřijatelnější rozhodnutí. To je naprosto odlišný přístup od elitní demokracie, kdy si občané pouze zvolí a pak nechávají rozhodovat elitu. V polyarchii sice lidé taky „pouze“ volí, ale mají již přístup k jiným alternativním informacím a mohou diskutovat v rámci občanské společnosti.

Co se naopak neliší, je pro legitimizaci potřebná důvěra v samostatný model. Pravidla mohou být nastavena jakkoli ideálně, ale pokud lidé nebudou věřit základní myšlence ať už elitní demokracie, polyarchie nebo deliberaci, bez jejich důvěry nikdy systém nebude legitimní. Musí zde apriori existovat důvěra v systém a mezi občany vzájemně, jinak nikdo nebude ochoten se deliberace

účastnit, protože to nebudou považovat za smysluplné. Jako další zdroj legitimacy vidím u deliberace rovnost občanů (shodně jako u elitní demokracie i polyarchie jsou si lidé při volbách rovni). Problémem deliberace ale může být rovnost zastoupení. Občané v elitní demokracii nebo polyarchii mohou jít volit všichni, kdežto deliberace je prováděna mezi vybranými (zvolenými) reprezentanty. Ty si také samozřejmě mohou volit všichni, ale nemusí zde být čistá reprezentace všech odlišných prvků dané společnosti (genderu, náboženství, sociálních skupin apod.). V tomto případě pak ti občané, na které se vztahuje rozhodnutí deliberační skupiny, nemusí chápat rozhodnutí jako legitimní právě z toho důvodu, že mohou mít pocit, že kdyby v deliberační skupině byl někdo jejich přesvědčení, tak bude rozhodnutí lepší a spravedlnější.

Na druhou stranu přesně v tomto bodě se může stát deliberace legitimnější. Mohou ji tak chápat občané, kteří se sice deliberace neúčastní, ale díky tomu, že rozhodnutí vydává „lid“ a ne „vláda“ budou toto rozhodnutí ctít jako legitimnější. Dalším zdrojem legitimacy je pak samotný výběr zastupujících lidí, kteří se účastní deliberace. Tito lidé jsou legitimně zvoleni a pak je jejich rozhodnutí také legitimní. Na důvěře jim přidává právě ještě ta myšlenka, že jsou blíž lidem a jsou to také jenom „lidi“, než kdyby o daných problémech jednala vláda (ač je to také vybraná reprezentace, ale „obyčejným lidem“ mnohem vzdálenější).

Deliberativní model tedy, podle mých nastavených měřítek v první kapitole a ve srovnání s demokracií elitní a polyarchií, vychází zatím jako nejlegitimnější. Existuje zde proces rovné a spravedlivé volby, kdy si občané volí své zástupce do deliberace podle daných konkrétních pravidel. Pro účastníky deliberace nastává fáze, kdy se probírají a rozebírají jednotlivá témata a předkládají se konkrétní argumenty pro a proti s cílem najít řešení vyhovující co nejvíce lidem. Lidé se tedy konkrétně vyjadřují k daným tématům a aktivně se účastní. V rámci dozvídání se nových alternativ a agregace zájmů zastává deliberační skupina některé prvky občanské společnosti a je jednoznačně založena na participaci občanů. I přes některé nevyřešené otázky praktického fungování a neexistenci jednotných podrobných pravidel diskuse se jeví deliberativní model jako nejlegitimnější.

5. Občanský republikanismus

5.1 Vývoj občanského republikanismu

Další demokratický model, jehož zdroje legitimacy jsem se rozhodla popsat, je model občanského republikanismu. Vybrala jsem si jej z toho důvodu, že doplňuje předchozí myšlenkový model deliberativní demokracie, respektive z něj deliberativní prvky přebírá. Vzhledem k chronologii – tedy k tomu, že model republikanismu je velmi starý, zatímco deliberativní demokracie je nový koncept, je deliberativní demokracie modifikací republikanismu. Nejprve se budu věnovat vzniku a vývoji různých historických fází a pohledů na republikanismus. Tento vývoj a odlišnosti jeho částí (republikanismus Aristotelovský, Machiavelliho renesanční, Rousseauovo radikálně demokratický apod.) jsou stěžejní pro fungování a definování republikanismu občanského, jehož ospravedlnění se pokusím na následujících stránkách najít.

Pojem republikanismus je odvozen od slova republika tedy *res publica*, což znamená věc veřejná. Samotný název tohoto směru se promítá ve své nejčistší formě do obsahu republikanismu jako takového. Podle Habermase je zde politika chápána jako „forma reflexe určité mravní životní souvislosti“ (Shapiro; Habermas: 2002:80). V tomto modelu jsou k sobě členové vzájemně solidární a také si uvědomují svou vzájemnou závislost. Jelikož se jedná o občany se svobodnou vůlí, tak ti dále „rozvíjejí stávající vztahy a vytvářejí sdružení právně rovných a svobodných účastníků“ (Shapiro; Habermas: 2002: 80). Díky slučování občanů do sdružení a komunit vzniká občanská společnost, která má pak zásadní význam při rozhodování politiky. Vůle lidu je pak při tvorbě politiky tím nejvyšším stupněm legitimacy (Pettit, 1997: 2).

Definice republikanismu jsou si všechny podobné, ať už je to „vláda, která odvozuje celou svou moc, ať už přímo nebo nepřímo, od „orgánu“ lidu a je spravována lidmi (...) na omezené období“ (Brodbeck cit. dle Kerber, 1988: 1663) nebo „model pokračující v deliberativních procesech, zahrnujících všechny kultury, hodnoty potřeby a zájmy k dosažení veřejného dobra“ (Seidenfeld, 1992: 1528) a nebo jako takový typ demokracie, který „se zaměřuje na podmínky rozkvětu občanských ctností a postojů posilujících stabilitu

spravedlivého politického zřízení“ (Císař, 2005: 84). Ať tak či onak, všechny definice mají stejné základní premisy a těmi jsou: občanská společnost, svoboda, participace, vláda zákona, občanské ctnosti či široká možnost nesouhlasu. Postupně některé z nich rozeberu a ukážu, jak jsou pro legitimitu takového systému stěžejní a jak mají být „nastaveny“, aby byla jimi předpověděná legitimita opravdu získána.

Republikanismus nepracuje ale s deliberativním modelem, ale s participační demokracií, jež je jeho základní složkou. Zásadní rozdíl je ten, že deliberativní model je postaven na široké diskusi obyvatel, kteří se snaží společně vymyslet nejlepší řešení v daných otázkách, kdežto participační demokracie je opřena o účast co největšího počtu obyvatel, kteří zastupují své vlastní zájmy a agregují je směrem k vládě. Deliberativní model je díky svým specifickým pravidlům variantou participační demokracie (např. vedle dalších modelů jako je přímá demokracie, konsensuální demokracie aj.).

Již v předchozí kapitole jsem v úvodu definovala rozdíl mezi liberálním a republikánským pojetím svobody. Nyní bych se chtěla hlouběji zaměřit na republikánské vymezení, protože je velice specifické a přináší termín takzvané „ne-dominance“, jenž se objevuje hlavně v práci Philipa Pettita (*Republicanism, A Theory of Freedom and Government*) Jak jsem již zmínila, republikanismus svobodu vymezuje v rámci sdílené kolektivní identity občanů daného zřízení. Jedinci se stávají svobodnými právě ve vztahu k vytváření komunity se sdílenými hodnotami (Habermas, 2002: 81-82). Tím, že si občané vytváří v rámci společnosti sami zákony, nemůže se stát, že by pod jejich vládou byli nesvobodní, když si sami zvolili takové, které je neomezují. To je interpretace Habermasovy myšlenky, kdy právě participací na politickém životě v rámci občanské společnosti se stává člověk (občan) svobodným.

Koncept svobody, jako pojící prvek všech republikánských pohledů od Aristotela do současnosti, je základem všech pohledů na republikanismus. V podstatě se všichni myslitelé, zabývající se touto tematikou, shodují na tom, že právě díky možnosti podílet se na vytváření politiky a rozhodovat jsou občané svobodní. Svoboda v pojetí již zmíněného Aristotela se odvíjí od veřejné sféry, tudíž je člověk svobodný jen jako občan. Člověk je bytostí již přirozeně určenou pro život v obci a své realizace může dosáhnout pouze skrze politickou

společnost, jejímž cílem je ideál ctnostného života. Celá společnost má pak směřovat k ctnostem a jejich pěstování se udržuje právě znovu v rámci veřejného života (Císař, 2005: 87-88). Což znamená, že jen a pouze participací na společném rozhodování a realizováním se ve veřejné sféře získává člověk potřebné ctnosti, jež ho činí svobodným. Musíme mít ale na paměti, že ne zcela každý se mohl veřejného života účastnit, toto právo příslušelo pouze uznaným občanům, což byl jen zlomek tamější populace polis.

Toto definování přímo odpovídá Aristotelovu známému výrazu *zoon politikon* neboli člověk společenský. Dokazuje tím realizaci celé podstaty člověka právě účastněním se veřejného života a při politickém rozhodování. Díky tomu má lidská aktivita při participaci „hodnotu již sama o sobě“ (Císař, 2005: 85). Výraz *zoon politikon* ještě rozšiřuje Arendt o koncept *zoon logon ekhon*, neboli „žijící bytosti schopné mluvit a myslet“ (Arendt cit. dle Císař, 2005: 96). Arendt tím podtrhuje Aristotelovu myšlenku, že jednání jednotlivce ve veřejné sféře je chápáno jako realizace lidské svobody. Jedinec získá svobodu díky jednání a to jednání jako součást jedné velké rodiny (Arendt, 2007: 37). U Arendt je vidět posun veřejné sféry z oblasti vzdálené občanům do pojetí veřejné sféry jako rodiny, tudíž jakoby se věci, které se řeší mezi občany státu, řešily na půdě jedné domácnosti. Z mého pohledu v tom smyslu, že členové rodiny mezi sebou též řeší různé záležitosti a díky jejich řešení si vydobývají svou „svobodu“ a tím pak i svou realizaci. Stejný je i přístup v tom, že ač se jedná o společnou diskusi, tak jednotlivci hájí své specifické zájmy.

Již tedy v pojetí republikanismu v rámci antických polis najdeme jednoznačně nejvyšší legitimitu moci právě v participaci obyvatel na vytváření svého politického prostředí. Z Aristotelových myšlenek vyplývá, že účastí na politickém životě člověk nejen legitimizuje následná rozhodnutí, ale dokonce realizuje podstatu sebe samého. Už zde tedy vidíme přeneseně základ občanské společnosti, jejíž činnost je základním elementem celého republikanismu a to ve všech jeho následujících podobách.

Římský republikanismus, který zde reprezentuje Marcus Cicero, přidává k prvku participace občanů ještě zásadní otázku uznání vzájemných práv a povinností, které tyto občany spojují. Takový stát je pak založen na poslušnosti občanů zákonů, které jsou závazné pro všechny. Právě Cicero označuje stát za

res populi nebo *res publica* (Císař, 2005: 89). Cicero měl jasnou představu o právech a povinnostech občanů a o dynamice vztahů mezi občany a o stavu republiky. Občané Říma byli oprávněni očekávat, že jim vláda zajistí svobody a právo na straně jedné a na druhé byli zavázáni uvažovat o ostatních Římanech a zacházet s nimi jako se sobě rovnými a podléhajícími právu ve smyslu „příbuzenském“ (Weinstock; Nadeau, 2004: 8).

Zde je vidět, že legitimitu nevytváří a nebo nezískává vláda jako taková, ale samotní občané svým vlastním jednáním. Zaprvé tím, že se účastní jednání a participují při rozhodovacím procesu a zadruhé svým postojem vzájemně jeden k druhému. Pokud uznají jeden druhého rovným, a to v tom smyslu, že na všechny občany působí a platí stejná pravidla a povinnosti, pak je proces jejich společného rozhodování legitimní a tudíž lze i výsledky vzešlé z takového rozhodování, podléhající zmíněným pravidlům, považovat za legitimní.

Po Aristotelovském pojetí řecké polis a Cicerově koncepci v římské republice se dostáváme k další vývojové fázi republikanismu, kterou je tzv. klasický republikanismus, neboli představa v myšlení italských renesančních republik. Vývoj klasického republikanismu můžeme datovat od 12. do 16. století a do svobodných republik typu Benátek, Janova, Padova či Florencie (Lane, 1966: 417). Tyto republiky nemají osobu panovníka, ale jsou založeny na aktivní účasti občanů, kteří se podřizují společným zákonům. Svobodné město (městský stát, městská republika) je založeno na tom, že je nezávislé na všech autoritách kromě obce samotné. Je svobodné od všech forem zotročení, ať už od vnitřního nebezpečí zotročení tyranem nebo zotročení zvenku cizí říší (McCormick, 2007: 388). Nejen tedy svoboda občanů je základní republikánskou hodnotou, ale též svoboda města jako takového. Tento pohled se mi zdá logický, protože jak by jinak mohli být občané svobodní v nesvobodném městě (republice, státě)?

V pojetí klasického republikanismu renesančních republik se odráží vliv římské republiky a návrat k jejím hodnotám spojených s humanismem. Machiavelli se věnuje samotnému popisu a hodnocení Říma v díle *Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livie*, kde klade důraz na politickou svobodu města jako na základní předpoklad jeho úspěchu a prosperity. Reflexí římských

republik se ve svých konceptech zabývají mnozí autoři¹⁶ a u většiny zmíněných autorů nalezneme při definování republikanismu renesance přímou návaznost na Řím za Cicera. Zde je vidět, jak byl republikanismus formován.

Machiavelliho představa republikánského zřízení je založena na politické svobodě, jež podtrhuje zásadní význam politické činnosti občanů republiky pro zachování její politické svobody (Machiavelli, 2001: 160-161). Politická svoboda celé republiky je tady postavena na základě politické svobody každého jedince. Zde je vidět podobnost s liberalismem, avšak s tím rozdílem, že svoboda jedince je zajištěna pouze ve svobodné republice (Viroli, cit. dle Císař, 2005: 92). Zdrojem legitimacy v takovém prostředí je svoboda vyjádřená v přímé účasti na politické činnosti. Cílem renesančního republikanismu je takové zřízení, kde je nadvláda člověka nad člověkem zrušena spravedlivými zákony (Held, 2006: 41).

V rámci přihlídnutí k Římské republice Machiavelli doporučuje širší vyjadřování lidu v otevřených procedurách než malá jednání hrstky mocných. Stav jejich svobody vyjadřoval nezávislost jednotlivě nebo kolektivně ve vztahu k panovníkům (Pettit, 1997: 133). Svoboda je proto chápána jako samospráva, jako nezávislost na všech formách nespravedlivého donucení a nahodilých rozmarech nevypočitatelného vládce. Svobodní jsou občané tehdy, když si vládnou sami, neboť když si vládnou sami, tak nejsou podřízeni žádnému vnějšímu tlaku. V Machiavelliho klasické formulaci však republikanismus nebyl spojen s myšlenkou přímé demokracie. Podle Machiavelliho a dalších autorů italských republik republikánské zřízení nevylučovalo princip reprezentace. Naopak legislativní tělesa těchto států na něm byla založena. Díky tomu se klasický republikanismus liší od moderní radikálně-demokratické tradice „participační demokracie“, která svůj původ odvozuje z myšlení J.J. Rousseaua (Císař, 2005: 90). Klasický republikanismus se tedy inspiroval aristotelovskou tradicí při aktivní politické činnosti občanů, naopak se ale odlišuje v pochopení prostředků k dosažení politické svobody. Aristotelův přístup chápe politickou činnost více jako realizaci člověka samého, kdežto klasický republikanismus chápe politickou činnost právě jako již zmíněný prostředek k dosažení politické svobody.

---

¹⁶ Např. Lane, 1966; Held, 2006; McCormick, 2007 či Weinstock a Nadeau 2004.

Legitimita Machiavelliho koncepce republikanismu se opírá o samostatné vládnutí občanů. Systém je legitimní v tom případě, kdy je povoleno občanům vytvářet si zákony, které na ně budou posléze uplatňovány. Pokud bude toto pravidlo dodrženo, pak budou lidé svobodní a celý způsob vládnutí v takovém městském státě bude legitimní. Musíme vzít ale v potaz existenci elit (aristokracie) a též postavu samotného panovníka a ti by měli být také podřízeni určitým zákonům nebo alespoň principům, které nebudou narušovat zákony zvolené občany. V opačném případě, kdy by se vylučovalo jednání ustanovené občany a jednání aristokracie (např. když by si lidé rozhodli, že budou svobodně cestovat z jednoho města do druhého, ale aristokracie by jim to zakazovala a přikazovala by jim přímo, že nesmí oblast opustit), by pak vznikaly konflikty a občané by se dožadovali nápravy. Ne svých zákonů, ale nápravy nastavení systému jako takového, tudíž by potom legitimita tohoto typu republikanismu byla pozbyta.

Po vysvětlení renesančního, tzv. klasického republikanismu, bych se nyní ráda obrátila na v pořadí další druh tohoto zřízení a tím je moderní radikálně-demokratická tradice, jež je zastoupena Jeanem Jacquesem Rousseauem. Podle Rousseauovo konceptu *společenské smlouvy* vzniká obec, jež by ideálně měla chránit práva a majetek každého člena společnosti a kde by si jednotliví členi rozhodovali každý sám o sobě, i když se sloučí se všemi (Rousseau, 1989: 227). Podle této představy by měl jedinec pozbyt všechna svá přirozená práva ve prospěch společnosti. Lidé jsou stále svobodní i právě pokud odevzdají ve stejném rozsahu svá přirozená politická práva společnosti, protože „se každý dává všem, nedává se nikomu, a když jeden nezískává nad druhým jiné právo, než jaké on sám nad sebou postoupil, získá člověk náhradu za vše, co ztrácí, a více síly k tomu, aby si zachoval to, co má“ (Rousseau, 1989: 227-228). Rousseau zde ukazuje stabilitu a vyrovnanost mezi právy odevzdanými a výhodami za to nabytými. Pro občana je výhodné, v rámci společenské smlouvy, vzdát se svých přirozených práv, protože díky tomu, že je odevzdají všichni ve společnosti a budou si tvořit zákony, tak tím získávají svobodu naprosto srovnatelné hodnoty.

Toto společenství se skládá ze dvou základních prvků, jedná se o aktivní a pasivní dimenzi. Pod *aktivní* dimenzí si můžeme představit lidovou suverenitu,

neboli princip, kdy si sami občané ukládají zákony. Druhou složku tvoří dimenze *pasivní*, která pojímá společnost jako souhrn poddaných neboli souhrn těch občanů, která participují na rozhodování a nad nimiž jsou tyto zákony následně uplatňovány (Císař, 2005: 94-95). Každý jedinec se tak účastní politického života právě v obou těchto dimenzích a jeho individuální svoboda, zajištěna participací, se odvíjí od skutečnosti, že je součástí celku všech.

Společenská smlouva dává podle Rousseaua státu moc nad občany, která je podřízena obecnou vůlí. Každý jednotlivý občan musí poskytnout suverénu, tedy lidu, vše, o co požádá, a suverén na druhou stranu nesmí požádat o nic jiného než to, co je k obecnému užitku celé společnosti (Held, 2006: 47). Závazek, který váže jednotlivého občana ke společenskému celku, je platný jen proto, že se jedná o závazek vzájemný: obecná vůle je všeobecně závazná proto, že všichni participují při její formulaci (Císař, 2005: 95). Zdroj legitimacy je v tomto případě jasný: participace obyvatel. Participace obyvatel, jejímž cílem je jejich svoboda jako taková. Díky participaci je každý občan v podstatě sám sobě zákonodárcem a občané jako celek nejsou podřízeni ničemu jinému, než své vlastní vůli. Z tohoto pojetí jasně vyplývá, že právě občané jsou tělesem, které si samo vládne zákony a jedná se tedy o přímou demokracii.

Problém legitimacy by mohl nastat v případě, kdy by občané nebyli schopni se dohodnout na definování obecné vůle a tím pádem by jim (např. díky odsouhlasení většinou) vládly takové zákony, za kterými by osobně nestáli. V tomto případě bych byla pro nastavení takových mechanismů rozhodovacího procesu, které by umožňovaly např. menšinové veto nebo odložení problematického bodu a umožnění jeho opětovného projednávání po delší době, kdy by už mohli být občané schopni vymyslet řešení. Pokud by takové mechanismy neexistovaly, pak můžeme mluvit o tyranii většiny, kterou již zmiňuje ve své práci Tocqueville. Takové rozhodnutí pak není zcela legitimní, a pokud by se zvětšovalo množství většinou odsouhlasených výsledků, pak by mohlo pozbývat legitimitu celé procedurální nastavení.

Pro zjednodušení konceptu a znovunabytí legitimacy tak vidím možnost v existenci co nejmenších republik (čím méně lidí, tím by mohly být odchylky od „normálních“ požadavků občanů menší, nebo by se alespoň mohly regulovat

některé radikální názory) a v co možná největší homogenitě obyvatel (ideálně jedna národní skupina). Oba tyto prvky by mohly usnadnit vyjednávání o zákonech mezi občany a s co největší shodou by se zákony těšily mnohem vyšší legitimitě.

Současný republikanismus přináší debaty o rovném zastoupení, toleranci menšin, multikulturalismu apod. Pokud budeme brát současnou americkou společnost na úrovni jednotlivých republik jako relevantní ukázkou právě současného republikanismu, pak je zcela zřejmé, že se zde tyto prvky objevují. O prvcích amerického republikanismu budu však podrobněji mluvit dále v následující kapitole. Rozšíření myšlenky o vysokou míru tolerance se jeví jako naprosto logické s narůstající heterogenitě společností a systém, který by tyto podmínky nerespektoval, by se nemohl stát pro celou společnost v dnešní době legitimním.

Jako u každého demokratického modelu či systému je základním zdrojem legitimacy vždy na prvním místě důvěra občanů v toto samotné zřízení. Ani polyarchie, elitní demokracie, myšlenka deliberativní demokracie či i nyní probíraný republikanismus by nemohly fungovat, pokud by jejich myšlenkový normativní základ a funkce daných institucí neměly ospravedlnění a nedokázaly by být obhájeny před občany. Pokud lidé věří danému zřízení a považují je za jediné správné (nebo alespoň to nejlepší v dané situaci nebo ho prostě a jednoduše přijímají bez zásadnějších problémů), pak je elementární legitimita zajištěna. Následně ještě musí být ospravedlněny procedury, pozice (občanů, elit, vlády) či výstupy takového systému.

5.2 Zdroje legitimacy občanského republikanismu

V předchozí části, která je úvodem do republikanismu z pohledu jeho historického vývoje, jsem se věnovala jednotlivým hlavním proudům, které se v průběhu dějin vyskytovaly. Nyní bych se chtěla zaměřit na základní prvky, na nichž celková moderní koncepce republikanismu jako takového stojí a které bych postupně ráda jeden po druhém rozebrala. Jako stěžejní vidím složky svobody, občanské participace, občanské společnosti a svobody jako ne-

dominance. Všechny tyto hlavní jmenované principy jsou nosnými pilíři celého konceptu republikanismu. Existují samozřejmě i další důležité součásti, ale většinu zmíním v textu jen okrajově.

Pro fungování politiky a politického života je prvním základem normativní myšlenka. Normativní myšlenkou je zjednodušeně určeno „dobro a zlo“ a s tím i původní principy, o které se ten daný systém bude opírat. Díky reflexi těchto myšlenek získávají politici a politika jako taková podporu a stává se legitimní. Sdílení společných idiomů (jako je např. svoboda), je důležité pro politickou kritiku a legitimizaci institucionálních rozhodnutí (Pettit, 1997: 1-2). Myšlenka, nebo sdílené přesvědčení o tom, co je správné a co ne, je základním kamenem naprosto všech politických modelů. Díky naplňování této myšlenky, kterou přijímá většina občanů, získává systém minimálně takovou legitimitu, kterou už málokdy ztratí (musely by se od základu změnit přijímané pravdy „správného“ a „špatného“ a to by se stalo pouze v neobvyklých situacích typu radikální změny ideologie, převratu, výměny elit a jejich dlouhodobého působení apod.).

Z artikulace toho, co je dobro a co zlo vzniká širší myšlenka *obecného dobra*. Tímto obecným dobrem je myšlen cíl, jenž je ku prospěchu většině (ideálně všem či majoritní většině) občanů daného státu. Stát pak jedná legitimně, pouze když přenechává definování obecného dobra politické komunitě. Občanský republikanismus vidí vývoj koncepce obecného dobra jako fundamentální cíl demokracie, neboli cíl nezbytný pro individuální vlastní identitu a vlastní naplnění (Seidenfeld, 1992: 1528). Myšlenka obecného dobra se přirozeně mění, a tak je důležité naslouchat lidem právě republikánským stylem (přes občanskou společnost a participaci obyvatel), aby mohl stát tato stanoviska reflektovat a stále jednal legitimně.

Na základě tohoto principu pak rozhodnutí vlády musí ztělesňovat konsenzus obecného dobra, na němž se občané shodli. Občanský republikanismus neignoruje zájmy jednotlivců nebo kulturní či historické hodnoty, od nichž se tyto zájmy odvíjí. Pobízí lidi k tomu pochopit a umět se vcítit do hodnot, které reflektují odlišné zkušenosti kulturního prostředí (Seidenfeld, 1992: 1529). V tomto případě pak může být ale těžké vytvořit takové rozhodnutí, které bude odpovídat všem zainteresovaným skupinám a bude odpovídat argumentům jejich obecného blaha. V některých případech se

těžko shodnou pohledy jednotlivých skupin či občanů na daný problém a tyto problémy by mělo reflektovat již samotné nastavení procesů, resp. záleží na vytvoření takových podmínek, kde se toto bude objevovat co nejméně. Podle mého názoru by bylo, v těchto případech, lepší, kdyby projednávání postupovalo od obecnějších věcí, na kterých se dejme tomu většina lidí shodne, k těm specifitějším, kde může diskuse narazit na různé třecí plochy.

V Americké kultuře, která ztělesňuje občanský republikanismus, narůstá již zmíněný multikulturalismus. Ten není brán ale negativně, jako problematická součást rozhodovacího procesu, nýbrž jako určitá „výzva k obohacení demokratického pluralismu“ (Sleeper, 1993: 1). Díky různorodosti definic obecného blaha se deliberativním procesem dojde k takové definici blaha, která bude vyhovovat všem (nebo naprosté většině) zúčastněných. V tomto ohledu se Amerika musí zaměřit na občanskou společnost, která by dokázala artikulovat zájmy jednotlivých skupin obyvatel.

Občanská společnost dokáže prosadit zajištění principů, které přesahují rasu, pohlaví, náboženskou příslušnost a to dokonce ve snaze odhalit zde rasismus, sexismus či ostatní problematické vztahy. Na těchto základech se budovaly principy, opírající se typické americké hodnoty jako je tolerance, optimismus, sebeovládání, spoléhání se sám na sebe a starost o veřejný zájem jako „prostředek laskavosti a osvícení vlastních zájmů“ (Sleeper, 1993: 2). Pokud tyto principy dokáže společnost zajistit, pak získává svou legitimitu. Zaručením těchto principů je připraven podklad pro legitimní jednání dané skupiny obyvatel a nebo skupin dohromady. Aby byla jednání legitimní, je však potřeba ujistit občany, že jsou si rovni a že se v rámci vlastní specifické skupiny (náboženské, etnické) mohou obránit na takovou formu občanské společnosti (organizaci, zájmovou skupinu), že dokáží zřetelně vyslovit své zájmy a že se mohou naprosto svobodně účastnit voleb, veřejného vzdělávání nebo rozhodovat o ekonomických politikách.

Rétorika občanského republikanismu vyžaduje možnost účastnit se při rozhodování a důležitá je též zpětná vazba od lidí, kteří rozhodují. Lidé musí mít možnost vyjádřit nesouhlas s tím, jak bylo naloženo se schválením zákonů, které buď přijali anebo nepřijali. Zmiňované zájmové skupiny mají stěžejní funkci ve sdružování lidí nejen např. stejných skupin, ale též lidí se stejnými

osobními zájmy a prostředím a pomáhají jim dosáhnout jejich ideálu politického přístupu a též výstupů z politického systému (Seidenfeld, 1992: 1530). Soukromé zájmy občanů mohou být považovány za nelegitimní pouze v případě, když deliberativní proces odhalí, že se neslučují s obecně sdílenými etickými či právními normami (Seidenfeld, 1992: 1531). Tady je vidět zásadní rozdíl oproti myšlenkovému modelu deliberativní demokracie. Oba modely (jak deliberativní, tak občanský republikanismus) využívají deliberace k vytvoření nejlepšího kolektivního rozhodnutí. V deliberativní demokracii je ale cílem to nejlepší pro dobro všech, pro skupinu jako celek a hlasování či debatování za účelem vlastního osobního zisku je nepřípustné, tak republikánský model umožňuje prosazovat pouze své vlastní zájmy, pokud nejsou v rozporu s normativními složkami dané společnosti.

Rozdíly mezi deliberativním modelem a republikanismem se ale objevují ve více rovinách. Ač oba koncepty počítají s diskusí obyvatel, principem deliberativního modelu je vytvoření co nejlepšího řešení daného problému pro celou společnost či danou skupinu s tím, že ideálem je zapojení největšího množství různě názorově orientovaných skupin či jedinců. Naproti tomu republikanismus stojí o participaci co největšího počtu obyvatel, jelikož ti si svými rozhodnutími vytváří v podstatě zákony, jež jim budou vládnout (a budou založené též na obecném blahu). V rovině zúčastněných je tedy vidět rozdíl ten, že v deliberativním modelu je třeba široké spektrum diskutujících, kdežto v republikanismu je potřeba hlavně množství občanů (v ideálním případě také z různých vrstev a skupin obyvatelstva – čím více jich bude zastoupeno, tím bude rozhodnutí legitimnější). Výsledek vzešlý z deliberace deliberativního modelu je pak následně zohledňován při vládním rozhodnutím, ale výsledek republikánské deliberace je pro vládu naprosto zásadní a určující (pokud by jej nerefletovala, pak by si občané v následujících volbách, většinou nastávajících ve velmi krátkých obdobích po sobě, zvolili někoho jiného, někoho, pro koho by rozhodnutí občanů bylo více určující).

Legitimita občanského republikanismu z pohledu jednotlivých občanů anebo jednotlivých prvků občanské společnosti stojí a padá na tom, že ji občané přijímají. Sami lidé chtějí respektovat dané zákony a mají opravdovou vůli je přijímat tak, jako by si je sami vytvořili. Jazyk demokratické legitimizace

hraje na legitimitu toho, co svobodní lidé rozhodnou, a na cestě, jakou jednotlivci sdílejí v této kolektivní svobodě (Pettit, 1997: 6). Sama možnost debatovat a mít možnost odsouhlasit či zavrhnout návrhy některých zákonů je tím nejsilnějším elementem legitimacy. V případě, kdy si lidé o sobě rozhodují takto sami, mají všechny kroky ospravedlněny svým vlastním jednáním a systém je pak stabilní, když jsou opravdovou základnou demokracie právě občané daného systému.

Jak říká de Tocqueville, ve svém nejznámějším díle *Demokracie v Americe*, „ve Spojených státech lid jmenuje své zástupce přímo a zpravidla je vybírá každoročně, aby je tak úplně udržoval v závislosti na sobě. Lid tedy opravdu vládne, a ačkoli je forma vlády zastupitelská, je jasné, že názory, předsudky, zájmy a dokonce vášně lidu nemohou narazit na trvalé překážky, které by jim bránily projevit se v každodenním řízení společnosti“ (Tocqueville, 1992: 130). Zde je vidět opravdu silná stránka faktického fungování republikanismu. Přestože je systém nastaven zastupitelsky, tak díky každoročním volbám zástupci reflektují nové a nové požadavky občanů a tak tedy občané de facto přímo vládou a mohou volně vyjadřovat svůj nesouhlas zvolením jiného kandidáta v dalších volbách.

Občanský republikanismus ale používá různé jazyky legitimizace, které užívá pro ospravedlnění systému jako takového. Hlavní a zásadní jazyk je ten svobody. Svoboda je nejdůležitějším rysem a elementárním principem, na němž republikanismus staví a zároveň jej používá jako pojící prvek pro všechny zúčastněné. Republikanismus je chápán jako „dominance svobody, jazyk svobody jako ne-dominance“ (Pettit, 1997: 4). Pojem *ne-dominance* znamená, že rozsah svobody sahá až do té míry, kdy nejsou jednotlivci utlačováni. Od klasického liberálního pojetí svobody se ne-dominance liší v tom ohledu, že svobodu chápe ve vztahu k ostatním jedincům tak, aby svoboda jednoho nezpůsobila omezení vyjadřování či prostoru druhého. Aby svoboda jednoho neměla větší vliv, než svoboda druhého. Klasický republikanismus uznává svobodu jedince do takové míry, kde neomezuje svobodu jedince druhého. Zásada ne-dominance ale spočívá v tom, že i když svobodní lidé vytváří společně svobodná rozhodnutí, tak tato rozhodnutí nesmí utlačovat někoho jiného. V důsledku to znamená, že lidé jsou svobodní do doby, kdy by jim někdo

jiný (či společnost) svou svobodou dominoval. Pettit jej přímo vysvětluje takto: „Chci ukázat, že jazyk dominance a svobody – tento jazyk svobody jako ne-dominance – je spojen s dlouhou republikánskou tradicí myšlenek, které vytvářely velké množství nejdůležitějších institucí a konstitucí, které si spojujeme s demokracií. (...) Přemýšlení o politice z hlediska nároku svobody jako ne-dominance nám dává opravdu plný a přesvědčivý obrázek o tom, co je opodstatněné očekávat od slušného státu a slušné občanské společnosti“¹⁷(Pettit, 1997: 4).

Jak jsem již několikrát zmínila, občanský republikanismus se kromě existence a funkce občanské společnosti opírá o participaci obyvatel. Občanská participace je důležitá nejenom pro fungování celého systému, ale též pro jeho legitimitu. Jak jsem již uvedla, participace je proces, na kterém celá myšlenka republikanismu stojí. Díky tomu, že se občané účastní rozhodovacího procesu o zákonech, tak se realizují (Aristoteles), stávají si svobodnými (Machiavelli) či se stávají sami sobě zákonodárci (Rousseau). Hodnota politické participace se zvyšuje se zapojením co největšího počtu lidí, kteří se účastní diskusí a rozhodování o zákonech a tím pak zvyšují jejich legitimitu.

Slabá stránka občanské participace zcela jistě ale leží ve složení obyvatel, kteří participují. Rozhodnutí vydané vládou, která vzejdou na základě souhlasu či odmítnutí po deliberaci obyvatel, musí vyhovovat všem zainteresovaným skupinám a musí odpovídat jejich názorům na obecné dobro. Jenže v případě, kdy převládá mezi diskutujícími jeden určitý proud (např. historicky dominantní kultury), nastává problém možného přehlasování občany tímto proudem. A proto je důležité, aby v rozhodovacím procesu byli zastoupeni i reprezentanti minoritních skupin historicky vyloučených z politické moci (Seidenfeld, 1997: 1534). Ti, kteří pak vytváří rozhodnutí (decisionmakers) by pak měli vyhodnocovat argumenty participujících na základě jejich přesvědčivosti a ne na základě identity či statutu nebo počtu jednotlivců, kteří argumentačně podporují tuto pozici (Seidenfeld, 1997: 1534).

---

¹⁷ Překlad z originálu *Pettit*: „I want to show that this language of domination and freedom – this language of freedom as non-dominance – connects with the long, republican tradition of thought that shaped many of the most important institutions and constitutions that we associate with democracy. (...) Thinking about politics in terms of the demands of freedom of what it is reasonable to expect of a decent state and decent civil society.“

Nejen argumentace jednotlivých občanů skrývá svá úskalí. Lze zde nalézt také kritické pohledy různých myšlenkových proudů, které se snaží zasadit o silnější reprezentaci a o uznání jasných práv v občanské deliberaci. Feministický proud kritizuje tradiční představu, kdy je republikanismus pojímán jako „občanství mužů, podstaty mužů a mužům v hlavním proudu“ (Pettit, 1997: 138). Republikánská svoboda ne-dominance tak musí být zajištěna i feministicky. Žena by měla mít rovnocenný přístup do diskuse a její hlas by měl mít naprosto stejnou váhu, jako ten mužský (Mary Wollstonecraft 1982, Carole Pateman 1988 aj.). Jane Mansbridge ukazuje, co je hlavním záměrem feministické kritiky občanského republikanismu: „Je jasné, že feminismus skrz pluralitu očekává jasný, jednoduchý a společný cíl – ukončit mužskou systematickou dominanci nad ženami“ (Mansbridge cit. dle Pettit, 1997: 139)¹⁸. Zdrojem legitimacy je tedy rovnocenné postavení a zastoupení žen i mužů ve struktuře skupiny, které se účastní občanské deliberace.

Legitimita občanského republikanismu tedy vychází z několika základních principů. Zaprvé je to existence občanské společnosti, která pomáhá lidem artikulovat a lépe prosazovat své zájmy. Díky tomu, že občanská společnost reálně funguje a je živou složkou celého systému, je občanům zaručena možnost lépe se vyjadřovat k politice a zákonům, které jsou jimi projednávány. Zadruhé je to participace obyvatel, která je založena na prvcích svobodě a rovnosti. Všichni občané mohou svobodně prosazovat své zájmy do té míry, kdy jsou slučitelné s široce uznávanou definicí obecného blaha. Rovnost je zajištěna tak, že občany vytvořené zákony platí stejně pro všechny bez rozdílu věku, pohlaví, náboženské příslušnosti či rasy. Všechna tato národnostní či lidská specifika musí mít své stálé zastoupení v rozhodovacím procesu, aby se výstupy rozhodování daly považovat za legitimní díky reflexi všech těchto principů.

Nejsilnějším legitimizujícím prvkem je neoddiskutovatelně vůle lidu, na níž je celý model občanského republikanismu založen. Nejvyšší prvek ospravedlnění pro výsledky jednotlivých deliberací, a na jejich základě přijatých zákonů, je zajištěn faktem, že jsou to jen a pouze sami občané, kteří o

---

¹⁸ Překlad z originálu *Mansbridge* cit. dle Pettit: „Throughout its plurality, feminism has one obvious, simple and overarching goal – to end men’s systematic domination of women.“

zákonech rozhodují. Sami lidé si určují, jaké zákony nad nimi budou uplatňovány a tím je legitimizují v maximální možné míře. Definovat ale přesněji „lid“ je problematické, protože proces rozhodování může být veden v nedostatečně reprezentativní občanské společnosti či skupinách, což se může lišit zřízení od zřízení či aktuálnímu nastavení společnosti.

Tyto zákony jsou pak také legitimní v případě, že jsou v souladu s obecně uznávanými normativními hodnotami, tedy jak již bylo zmíněno s uznávanou definicí obecného dobra. Další důležitou složkou, která legitimizuje myšlenku občanského republikanismu, je důvěra občanů v samotné republikánské zřízení. Pokud jej občané uznávají, přizpůsobí se jeho podmínkám participace a rozhodování a přijmou fakt, že jsou v, sice de iure zastupitelské demokracii strůjci demokracie přímé, těmi, kdo vytváří celou agendu, pak pro ně bude tento model, fungování i výstupy v podobě zákonů naprosto legitimní.

Co se týče srovnání zdrojů legitimacy modelu občanského republikanismu s ostatními předešlými, vychází republikanismus (s pravomocemi občanů de facto si vytvářet zákony sami) jako nejlegitimnější, jelikož zákony a nařízení vycházejí právě od těch, na něž jsou pak uplatňovány. Podle hodnotících kritérií, která jsem si dříve stanovila a podle nichž ukazují sílu legitimacy systému, se jeví občanský republikanismus též jako ten s nejsilnější legitimitou.

Ve srovnání existence občanské společnosti v jednotlivých modelech je poražena elitní demokracie, jež o občanské společnosti ve svém definování nemluví, ale tím, že ji nezmiňuje jako zásadní prvek, ji de facto nepřipouští. Tady tedy vychází legitimněji polyarchie, jež existenci občanské společnosti vyžaduje, ale i model deliberativní demokracie, který je na funkci občanské společnosti založen. Co se týče pravidelně se konajících voleb, které se tady konají ve všech zmíněných modelech samozřejmě, získává republikanismus náskok díky tomu, že se zde volby konají pravidelně po krátké době (dejme tomu každoročně), aby byla zajištěna lepší reflexe jemně se měnících definic obecného blaha zastupiteli občanů.

Co se týče dalšího bodu, který jsem si vytyčila jako pomyslné měřítko legitimacy, jímž je možnost jasné alternativy, tak občanský republikanismus je splňuje dokonce nad rámec. Nejen, že si zde občané mohou zvolit jakoukoli

jinou alternativu, ale dokonce se podílí i na tvorbě této alternativy častými volbami, což přináší mnohem legitimnější element do celého procesu a tím se znovu republikanismus staví nad elitní demokracii, kde je jen a pouze možnost si vybrat jinou alternativu při volbách, nad polyarchii, kde si též volí voliči jinou alternativu ve volbách, ale k jejímu formování mohou přistoupit aktivně pomocí občanské společnosti a předčí i myšlenkový model deliberativní demokracie, jež alternativu může artikulovat v širokém plénu lidí, což má též legitimizující prvky, ale jsou to rozhodnutí mnohem menšího rozsahu, než u republikanismu.

V dalším měřítku, a to možnosti participovat na vládnutí, znovu vyhrává republikanismus. Zde je s ním radno srovnávat pouze deliberativní demokracii, která ač je založena na široké diskusi obyvatel, kteří artikulují obecné dobro pro celou svou skupinu, tak je stále pozadu oproti republikanismu, který nejen že v rovných a svobodných podmínkách nechá občany jednat a vyjednávat o nejlepším obecném blahu (které je ale založeno ne na tom nejlepším pro celou skupinu, ale mohou se zde objevovat, a objevují, vlastní zájmy jednotlivých občanů), ale tito občané si dokonce vytváří zákony, jimž budou sami podléhat. Díky této složce vytváření si vlastních zákonů, kterým budou občané podrobeni, vidím nejlegitimnějším demokratickým modelem právě občanský republikanismus.

6. Závěr

Na otázku „Co je vlastně legitimita?“ neexistuje jednoznačná definice, která by jednoduše odpověděla. Při definování legitimacy se různí autoři přirozeně řídí tou oblastí, v níž spočívá jejich odborný zájem. Proto můžeme nalézt různé popisování legitimacy např. z právního úhlu pohledu, podle něhož je legitimita moci zakořeněna v právu či právním systému. Slovy Davida Beethama je vláda ospravedlněna právem, neboli „jeli moc legálně získána, pak je vláda oprávněna k jejímu vykonávání (...).“ (Beetham, 1991a: 4). Jiný, morální přístup, se opírá o maximální ospravedlnitelnost autority tak, aby si zasloužila jednotný respekt. Staví tak na morálních hodnotách, kterým má panovník a jeho činnost podléhat, aby byla legitimní (Fallon, 2005: 1979). Další koncept například přináší sociologický pohled. Ten je, vedle dvou předešlých zmíněných, mnohem empiričtější, protože se vedle zájmu o právo i morálku zabývá charakterem samotných mocenských vztahů. V centru pozornosti tedy stojí vztahy nadvlády a podřízenosti a rozsah, ve kterém mocní mohou opravdu počítat s poslušností nebo podporou těch, kteří jsou podřízeni jejich moci (Beetham, 1991a: 5).

Základem většiny teoretických konceptů je ale reakce (přijímání, odmítání, vymezení, detailnější rozebírání aj.) typologie Weberovo panství, tzv. *Herrschaft* (Weber, 1998: 247), a samotná víra v legitimitu, tzv. *Legitimitätsglaube* (Weber, 1998: 164). Kritik Weberovy typologie je mnoho od nedostatku ospravedlnování podmínek k vládnutí (Buchanan), přes efektivní smysl konání panovníka (Aragón) až k nedostatku vysvětlení rozdílu mezi legitimním a nelegitimním či stěžejní argument a to ten, že zásadně nekoresponduje se současnou moderní dobou (obojí Beetham).

Již zmíněný David Beetham přichází se svou vícerozměrnou teorií, která bere v potaz (i díky tomu, že je rozhodně mladší) i odlišné prvky nebo stupně legitimacy, které jsou kvalitativně rozdílné jeden od druhého. Můžeme říci, že moc je legitimizována v takové oblasti, která je: „1) vyhovující zavedeným pravidlům, 2) pravidla mohou být ospravedlněna sdílenými názory vládnoucích i těch, kteří jejich vládě podléhají a 3) lidé, nad kterými je vykonávána moc, souhlasí s jednotlivými mocenskými vztahy (Beetham, 1991a: 16). Beetham ve

své práci ukazuje, že legitimita je složena z odlišných elementů, jako jsou pravidla, důvěra, chování voličů a jiné. Nedostatečně ale podle mého názoru zdůrazňuje, že je třeba přistupovat ke každé společnosti jednotlivě, protože může být založena na jiných charakteristikách. Jinde bude důležitější právní systém než účast občanů ve volbách, jinde existuje třeba zvykové právo a panovník získává svou legitimitu díky jinak získanému souhlasu. Mezi další typologie, jimiž se v práci zabývám, patří Habermasova nebo Heldova.

Po načrtnutí vývoje filozofických pohledů na legitimitu jsem v práci přešla ke konkrétním demokratickým modelům a jejich zdrojům legitimacy. Na poměrování, který model se opírá o větší či menší míru legitimacy, jsem si zvolila základní měřítko, která definuji na konci první kapitoly. Patří sem 1. existence rovných a spravedlivých demokratických voleb, 2. existence alternativ v těchto volbách, pro které se může občan rozhodnout, 3. nastavení systému umožňující lidem vyjadřovat se průběžně k činnostem vlády, 4. existující a funkční občanská společnost a za 5. možnost občanů participovat na rozhodování nejenom při volbách.

Jako první jsem se pokusila najít zdroje legitimacy u minimalistického demokratického modelu Schumpeterovy elitní demokracie. Stěžejní legitimizující funkci zde mají volby, jež jsou jedinou velkou možností vyjádření souhlasu či nesouhlasu s vládou. Lid mimo akt voleb v podstatě ztrácí svou suverenitu a dále se ke krokům vlády nevyjadřuje. Elita tak definuje obecné blaho a lidé si z těchto definic vybírají tu nejlepší volbou svých zástupců. Existuje zde tedy množství alternativ, mezi kterými se voliči svobodně rozhodují. Díky takto vložené důvěře získá zvolená vláda legitimitu. Dalším legitimizačním prvkem (podle vytyčených měřítek) by mohla být existence občanské společnosti, skrz niž by se občané mohli vyjadřovat průběžně k vládním krokům. Tuto možnost ale Schumpeter nikde ve své teorii nezmiňuje a tak předpokládám, že pro něj není zas tak zásadním prvkem při fungování jeho modelu. Zůstáváme tedy u jasného zdroje legitimacy, jímž jsou volby a dalšího důležitého principu, a to je důvěra občanů v samostatné nastavení systému.

V druhé kapitole práce dále také rozebírám další druh zastupitelské demokracie, a to je naopak maximalistická teorie polyarchie. Maximalismus této teorie zaručuje zapojení maxima demokratických institucí a procesů. Oproti

elitní demokracii je založena na mnohem větší participaci obyvatel, která podléhá jasně daným pravidlům. Legitimita tohoto modelu je rozšířena o existenci a funkci občanské společnosti. Dahl, který polyarchii definoval, stanovil měřítka, podle kterých lze poměřovat kvalitu reálné demokracie (rovné hlasovací právo, účinná participace, pochopení založené na informacích, konečná kontrola programu démosem či univerzálnost). Legitimita se tedy opírá o větší množství prvků, než u elitní demokracie. Samozřejmostí jsou rovné, spravedlivé a často konané volby, kde si voliči vybírají z alternativ. Co posiluje legitimitu každého systému, je již zmíněná důvěra v systém samotný. Tento princip platí u modelu elitního, deliberativního, republikánského i zde. Víra v celý systém i v jednotlivé autority ospravedlňuje jeho vlastní fungování.

Třetí kapitola pojednává o modelu deliberativní demokracie a jeho zdrojích legitimacy. Jako model chronologicky nejmladší odráží prvky moderní doby: naprostou rovnost a diskusi (v tomto případě deliberaci, jež je specifickou formou diskuse s jasně danými pravidly). Cílem deliberativního modelu je rozhodnutí, které vychází z úvahového procesu, ve kterém lidé společně a rovně rozhodují. Naplňuje se zde nejvyšší stupeň legitimacy a to v tom případě, kdy „oprávnění k vykonávání státní moci vychází z kolektivního rozhodnutí členů společnosti, nad kterými je tato moc vykonávána“ (Cohen, 1996: 95). Legitimitu tedy zajišťuje způsob rozhodování, participace obyvatel, ale také důvěra v samotný systém v případě, že lidé vidí, že je deliberace účinná. Dále nesmím opomenout dodržování principů rovnosti občanů nejenom na úrovni jejich názorů či přes odlišný sociální nebo ekonomický původ, pohlaví atd., ale rovnosti i na základě možností na představení alternativ v diskusi.

Ve srovnání s předchozími modely tedy vychází deliberativní model jako ten, který disponuje prozatím nejsilnější legitimitou. Stěžejní rozdíl tkví v tom, že lidé si vytvářejí rozhodnutí sami a po vyslechnutí názorů ostatních občanů se snaží přijít na nejpřijatelnější rozhodnutí. Elitní demokracie nabízí participaci občanů pouze při volbách, v polyarchii mají lidé sice přístup k alternativním informacím a do struktur občanské společnosti, nicméně si rozhodnutí sami širokou deliberací nevytvářejí.

Poslední model, ve kterém jsem hledala zdroje legitimacy politické moci, byl občanský republikanismus. Jeho legitimita je založena na několika

základních principech, z něhož naprosto nejsilnější se mi jeví vláda samotného lidu. Občanský republikanismus staví de facto na prvcích přímé demokracie, jelikož občané si sami vytváří zákony, které nad nimi budou uplatňovány. Zde vidím základní ospravedlnění konání vlády v tom, že si její agendu vytváří sami lidé. Občané si vytváří nějakou ideu obecného dobra, kterou musí následně vláda reflektovat, chce-li být zvolena v následujících (většinou po krátké době nastávajících) volbách. Zde je logicky nepostradatelná participace obyvatel, která zajišťuje systému rozhodování ospravedlnění. Čím více obyvatel se účastní diskusí nad obecným dobrem, tím silnější legitimitu následné rozhodnutí bude mít. V tomto případě je nezbytné dodržet zásady rovnosti a svobody obyvatel. Rovnost ve smyslu rovného přístupu do diskuse, rovnost názorů lidí i rovnost lidí pocházející z různých sociálních či ekonomických poměrů, lidí různého pohlaví, náboženského vyznání, rasy apod. Rovnost je naprosto zásadní pro to, aby občané vůbec chtěli participovat a věděli, že nikdo nemá silnější hlas a všichni mohou rozhodovat. Svoboda je dalším základním elementem, nicméně Pettit, autor publikace *Republicanism, A Theory of Freedom and Government*, přináší tzv. ne-dominanci, která má zaručit svobodu do té míry, kdy jeden nebude dominovat druhému a ovládat ho.

Republikanismus tedy staví na existenci živé občanské společnosti, vládě zákona a kontrole občany definic obecného dobra, které vychází ze sdílených norem a hodnot společnosti. Stěžejní pro legitimitu modelu je veřejný život občanů a jejich role při formování i reformulace zákonů. Podle nastavených měřítek na srovnání míry legitimacy, na které jsem aplikovala prvky legitimacy i předešlých modelů, se mi jeví občanský republikanismus jako model s legitimitou nejsilnější. Předčí elitní demokracii v existenci občanské společnosti a stálé participaci obyvatel, legitimita je silnější než u polyarchie, jelikož tam se sice lidé mohou realizovat v občanské společnosti, ale rozhodně si sami nevytváří zákony, kterým budou podléhat, a vidím republikanismus i jako legitimnější oproti myšlenkovému modelu deliberativní demokracie. Zde se sice zástupci občanů a skupin zapojují do širokých diskusí a definují to nejlepší blaho pro celou společnost, naproti tomu ale republikanismus trvá na zapojení co největšího počtu občanů a na opravdu živé a kreativní občanské společnosti, jež zvyšuje zájem o politické dění, účastnění se rozhodování a tím legitimizuje

system i samotná rozhodnutí lidu. U občanského republikanismu také mohou přicházet lidé do diskuse se zcela sobeckými a osobními zájmy, které společnosti uznává do té míry, dokud nejsou v rozporu z obecně uznávanými normativními hodnotami společnosti. Na druhé straně deliberativní demokracie chce po lidech v diskusi, aby své osobní zájmy nezapojovaly a hledali právě to nejlepší pro celou společnost. Z tohoto důvodu si myslím, že lidé budou mnohem raději přijímat a bude jimi ospravedlněno to rozhodnutí, které může pokrýt jejich osobní zájmy, než to, co je sice ušlechtilé pro celou společnost, ale nepřináší jim to nijaké velké výhody.

Má úvodní teze, že právě volby a participace obyvatel jsou nejsilnějšími legitimizujícími prvky jakéhokoli vybraného systému, se potvrdila napůl. Volby jsou základem jakéhokoli demokratického systému, proto je občané demokratického systému berou jako samozřejmost, nicméně jsou pro legitimitu zásadní. Jako mnohem důležitější ale vidím účinnou participaci obyvatel mimo volby, která dokáže legitimitu mnohokrát znásobit, jelikož pokud si lidé mohou sami definovat obecné dobro, pak svému definování, které přijme a aplikuje vláda, budou mnohem snáze podléhat a toto obecné blaho si sami ospravedlní svým předchozím rozhodnutím.

Legitimita, ač jako normativní pojem, v sobě skrývá mnoho empirických proměnných, které mění její sílu a charakter. Je potřeba se při definování legitimacy konkrétního systému zaměřit na konkrétní prvky, procesy a pravidla, jež v modelu existují. Kromě vytyčených principů legitimacy, jako je přijímání nastavení systému jako celku, přijímání jednotlivých autorit, konání voleb a tudíž výběru mezi alternativami, možnost se vyjádřit i mimo volby např. prostřednictvím občanské společnosti apod., existuje mnoho dalších faktorů, které legitimitu ovlivňují. Ať už je to celková nálada a spokojenost společnosti, ekonomická stabilita systému, tenze mezi jednotlivými vládními autoritami či nespokojenost s jednotlivostmi, které dávají systému tvar atd. Popsání těchto faktorů a jejich působení na celý systém ale náleží již někomu jinému v jiné práci...

7. Seznam literatury a zdrojů

Aragón, Jorge (2007). Political Ideology and Voting. In: Warren, Kenneth F. (ed.) Encyclopedia of Campaigns. *Elections, and Electoral Behavior*. Sage Publications: New York.

Arendt, Hannah (2007). *Vita activa neboli O činném životě*. Praha: OIKOYMENH.

Beetham, David (1991b). Max Weber and the Legitimation of the Modern State. *Analyse & Kritik*. Vol. 13, pp. 34-45.

Beetham, David (1991a). *The Legitimation of Power*. Palgrave Macmillan. London, pp. 42-63.

Benhabib, Seyla (1996). The Democratic Moment and the Problem of Difference. In. *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Ed. Benhabib, Seyla. Princeton: Princeton University Press, pp. 3-18.

Berger, Joseph – Ridgeway, Cecilia L. – Fisek, Hamit M. – Norman, Robert Z. (1998). The Legitimation and Delegitimation of Power and Prestige Orders. *American Sociological Review*. Vol. 63, No. 3, pp. 379-405.

Bohman, James (2003). Deliberative Toleration. *Political Theory*. Vol. 3, No. 6, pp. 757-779.

Brugger, Bill (1999). *Republican Theory in Political Thought*. London: Macmillan Press Ltd.

Buchanan, Allen (2002). Political Legitimacy and Democracy. *Ethic*. Vol. 112, No. 4, pp. 689-719.

Císař, Ondřej (2005). Občanský republikanismus a deliberativní demokracie In. *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Ed. Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír. Brno: Mezinárodní politologický ústav, pp. 84-108.

Cohen, Joshua (1996). Procedure and Substance in Deliberative Democracy. In. *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Ed. Benhabib, Seyla. Princeton: Princeton University Press, pp. 91-119.

Coppedge, Michael (2007). In Defense of Polyarchy. *NACLA Report on the Americas*. Vol. 40, No. 1, pp. 36-45.

Čermák, Jindřich (2005). Polyarchie jako základ moderní demokracie. *E-Polis*. 22.4.2005. (<http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/83-polyarchie-jako-zaklad-moderni-demokracie.html>, 1.2.2012).

Dahl, Robert (1995). *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing.

Dahl, Robert (2001a). *O demokracii*. Praha: Portál.

Dahl, Robert (2001b). *O svobodě*. Praha: Portál.

Elster, John (1998). Introduction. In. *Deliberative Democracy*. Ed. Elster, John. Melbourne: Cambridge University Press, pp. 1-18.

Fallon, Richard H. Jr. (2005). Legitimacy and the Constitution. *Harvard Law Review*. Vol. 118, No. 6, pp. 1787-1853.

Fave, Richard L. Della (1986). Toward an Explication of the Legitimation Process. *Social Forces*. Vol. 65, No. 2, pp. 476-500.

Forbes, dostupné na: www.forbes.com, 24.1.2012.

Gutmann, Amy – Thompson, Denis (2004). *Why deliberative democracy?* Princeton: Princeton University Press.

Habermas, Jürgen (2000). *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu*. Filosofický ústav AV ČR: Praha.

Habermas, Jürgen (1996). Three Normative Models of Democracy. In. *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Ed. Benhabib, Seyla. Princeton: Princeton University Press, pp. 21-30.

Held, David (2006). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Held, David (1984). Political Theory and the Modern State: Essays on State, *Power and Democracy*. Polity Press: Cambridge, s. 39-51.

Jodl, Miroslav (1994). *Teorie elity a problém elity*. Brno: Victoria Publishing.

Kerber, Linda K. (1988). Making Republicanism Useful. *The Yale Law Journal*. Vol. 97, No. 8, pp. 1663-1672.

Kvěš, Robin (2010). *Teorie demokracie [přednáška]*. Plzeň: Fakulta filozofická.

Lane, Frederic, C. (1966). At the Roots of Republicanism. *The American History Review*. Vol. 71, No. 2, pp. 403-420.

Machiavelli, Niccoló (2001). Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livia In. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Praha: Argo, pp. 155-328.

Mansbridge, Jane (2009). *Deliberative and Non-deliberative Negotiations*. Harvard University: John F. Kennedy School of Government.

McCormick, John P. (2007). Machiavelli's Political Trials and „The Free Way of Life“. *Political Theory*. Vol. 35, No. 4, pp. 385-411.

Medearis, John (1997). Shumpeter, the New Deal and Democracy. *The American Political Science Review*. Vol. 91, No. 4, 819-832.

Mills, Charles Wright (1966). *Mocenská elita*. Praha: Orbis.

Morrel, Michael E. (2005). Deliberation. Democratic Decision-Making and Internal Political Efficiency. *Political Behavior*. Vol. 27, No. 1, pp. 49-69.

Näsström, Sofia (2007). The Legitimacy of the People. *Political Theory*. Vol. 35, No. 5, pp. 624-658.

Občanská společnost, dostupné na: <http://obcan.ecn.cz>, 26.1.2012.

Parkinson, John (2003). Legitimacy Problems in Deliberative Democracy. *Political Studies*. Vol. 51, pp. 180-196.

Pettit, Philip (1997). *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Clarendon Press.

Říchová, Blanka (2006). *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál.

Robinson, William (2007). Democracy or Polyarchy? *NACLA Report on the Americas*. Vol. 40, No. 1, pp. 32-45.

Rousseau, Jean J. (1989). O společenské smlouvě In. *Rozpravy*. Praha: Svoboda, pp. 215-288.

SANEP, středisko analýz a empirických průzkumů, dostupné na: <http://sanep.cz>, 22.4.2012.

Seidenfeld, Mark (1992). A Civic Republican Justification for the Bureaucratic State. *Harvard Law Review*. Vol. 105, No. 7, pp. 1511-1576.

Shapiro, Ian – Habermas, Jürgen (2002). *Teorie demokracie dnes*. Praha: Filosofia.

Schumpeter, Joseph A. (2004). *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Sleeper, Jim (1993). *In Defense of Civic Culture*. Washington D.C.: Progressive Foundation.

Steiner, Jürg (2010). Deliberative Freedom. *Perspective on Politics*. Vol. 8, No. 3, pp. 916-918.

Strany a volby, dostupné na: <http://www.stranyavolby.cz>, 26.1.2012.

Tocqueville, Alexis de (1992). *Demokracie v Americe*. Praha: ACADEMIA.

The Sociological Imagination Group, dostupné na: www.sociological-imagination.org, 25.1.2012.

Walker, Henry A. – Thomas, George M. – Zelditch, Morfia Jr. (1986). Legitimation, Endorsement and Stability. *Social Forces*. Vol. 64, No. 3, pp. 620-643.

Warren, Mark E. (1996). Deliberative Democracy and Authority. *The American Political Science Review*. Vol. 90, No. 1, pp. 46-60.

Watherford, Stephen M. (1992). Measuring Political Legitimacy. *The American Political Science Review*. Vol. 86, No. 1, pp. 149-166.

Weber, Max (1998). *Metodologie, sociologie a politika*. Oikoymenh: Praha.

Weinstock, Daniel – Nadeau, Christian (eds.) (2004). *Republicanism: History, Theory and Practice*. London: Frank Cass Publishers.

8. Resumé

I tried to show in my bachelor's work what political legitimacy is and how it changed its character according to the different models of democracy which I've chosen. The main aim of my work was to determine the basic components and sources of which legitimacy consists in each model of democracy. I chose as a representative democracy Schumpeter's minimalistic model of elite democracy, Dahl's maximalistic model of polyarchy and for participation model one of the youngest models of so called deliberative democracy and finally civic republicanism.

After explaining the history of the thought on political legitimacy in the first chapter I turned to particular models of democracy in the following chapters and their history, development and primarily their sources of legitimacy. I made measures for determination of which model is based on stronger or less stronger extend of legitimacy. My measures are firstly the existence of equal and fair democratic elections, secondly the existence of many alternatives which could be chosen in these elections, thirdly the settings of systems which enable to voters to comment acting of the government during its functioning, fourthly the existence of functional civic society and fifthly a chance of the citizens to participace in decision making not merely in electing.

Every chosen model of democracy is based on some specific rules hence every has some specific sources of political legitimacy. Legitimacy gained by electing people for governing is elemental for all of these chosen models. Because of the possibility to decide what (the idea of the common good) and who we want to govern us we legitimate the decisions of the government elected by us. This is a fundamental principle of the political legitimacy thesis which I proposed in the introduction of my work and which was complied. But my another thesis that citizens participation is very important for legitimacy, too has emerged in the course of this work as much more essential for better fulfilling of citizens claims and for legitimacy of course. That is the reason why sources of political legitimacy of civic republicanism appear to be the strongest ones.

I've found many other sources of political legitimacy. From general civic viewing of the basic structure and components of the system and accepting it, accepting individual authorities in the government, chance to take part in decision making processes, existence of creative and living civic society, accepting and observing principles of equality and liberty and so on. I analysed these elements and many others in my work...